

MAAKI

Maakiva Ihuva nu uvarara tura

Ioniva namari nimi vau vaiintiva vaiinti nahenti tiva nimu uvara

(Matiu 3:1-12; Ruki 3:1-18; Ioni 1:19-28)

¹ Ihu Karaitiva Kotira Maaquvano vaira. Vira uva koqe uva vira okara vaireva maantimama vairo:

² Haarua entaqaa Aisaiaava Kotira uva qoqaiqama kero qara ntuva tero tiharo,

Ho tavaate. Ti uva vaiinti nahenti tiva nimiaina vaiintira te vira atitaariraro viva ai avuni viharo ai aara qerama amitaanarove. *(Mal 3:1)*

³ Vi vaiintiva qumina vataini vaiharo naveraitiharo, Ne Noravano vuaina aarara qerama amitema vira aara avuqavuqama amitaivaro viva vivauma ho vuarire tianarove, tura. *(Aisaiaa 40:3)*

⁴ Kotiva vira kahaquvaro Aisaiaava hoqarero vetanto entaqaa mintima vi uvara qara ruva tovaro airi ihi aitarovaro vo enta Ioniva qumina vataini qovarama vura. Qumina vataini qovarama viro Ioniva vaiinti nahenti namari nimiharo vika tiva nimiro tiharo, Nenta qora kaiqa vare vaira qaqirake namari varaivaro Kotiva ne qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaarire, tiro.

⁵ Ioniva minti ti vaumanta Iutia vataihaive, Ieruharemi vatukaihaive, ekaa vi vatanaaka hihai hihai viva uva tunaini vivi otu Iotani Namariqi vaiha vika nai qora kaiqa vare vaura tiva

qovaramake vauvaro Ioniva vika namari nimi vaura.

⁶ Ionira utavaaqavano vaireva, *kameri* quara kauki varakero aututo utavaaqava vauvaro viva viraqai nonku tero *reti* tavaarana rumpa tero vaura. Ioniva kia karavata utukero naraitiro, viva korikavata vaunkakavano nkuruto namari-ravata vi kararaqai neharo vaura.

⁷ Ioniva vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Ti naantiaraini aniaina vaiintiva viva mpeqavanoma ti haatara kero nora vaiintima varianarove. Viva nora vaiinti vaimanta te qumina vaiinti vaihara ti, kia ho te kankakaavi vira aiku naaquanta qantu amitararave.

⁸ Te qaqi namarima ni nimi vauro. Viva Kotira Maraqrura ni nimianarove, tiro. Ioniva minti turama.

*Ioniva Ihura namari amura
(Matiu 3:13-17; Ruki 3:21-22)*

⁹ Vi entara Ihuva Nasareti vatuka Kariri vataihairo anirero otu Ioniva vaunaini vuvaro Ioniva Iotani Namariqi vaiharo namari Ihura amura.

¹⁰ Namari Ihura amuvaro Ihuva namariqihairo qaqini vaarirero vaaka vuruvi tavovaro naaruvavano qantua vuvaro viraqihairo Kotira Maraqruravano mirura voqaara tuviro tuvu Ihuraqaata vaura.

¹¹ Ihuraqaata vauvaro uvavano naaruvaihairo mintima tiro: Are ti Maaquvano variarao. Ti muntukavano ariarama vaivo. Te ariara quahema vauro, tiro.

*Sataaniva Ihurara qora kaiqa varaarire tiro,
vira avatora
(Matiu 4:1-11; Ruki 4:1-13)*

¹² Uvavano naaruvaihairo minti tuvaro vaakama Kotira Maraḡuravano Ihura vita varero qumina vataini kia vaiintivata vau-naini vuru kora.

¹³ Vuru kovaro Ihuva mini vaiharo 40 entanavu varakovaro Sataaniva Ihurara qora kaiḡa varaarire tiro, vira avatora. Ihuva mini qaakau aantau ni vaunaini vaumanta *enselinavu* tuvure vika viraqaata koḡemake raḡikiḡi vi vaura.

Ihuva Karirini nai kaiḡa hoḡarama tora
(*Matiu 4:12-17; Ruki 4:14-15*)

¹⁴ Vi entara vokuka Ionira ravaaḡavu vare karapuhiḡi vuru kovaro Ihuva Karirini viro oru mini vaiharo Kotira vakaaka koḡe vakaaka vi vatanaaka tiva nimiro tiharo,

¹⁵ Vi entava aniraivo. Kotiva niḡaa raḡikiaina entava aumantoma aniraivo. Nenta qora kaiḡa vare vaira qaḡirake, te koḡe vakaaka ni tiva nimiaainara ne vi uvara iriḡi niha nuate, tura.

Ihuva Saimonika Entaruka naarora
(*Matiu 4:18-20*)

¹⁶ Ihuva minti tivakero Kariri Varuva auvahini aitareharo tavovaro Saimoniva nai qata Entarukantiro vaiharo vahe re vaura. Vitanta havuka kaiḡa vare vautantara ti, vitanta namariḡi vahe re vauvaro

¹⁷ Ihuva vitantara tiharo, Netanta ti naantiara ti tivataḡi aniate. Netanta havuka vahe ravakeha varentemake, netanta ti tivataḡi viha vaiinti nahentima ntitevarave, tiro.

¹⁸ Ihuva minti tumanta vitanta vaakama naítanta vahe mini ke, Ihura avataḡi vurama.

Ihuva Iemika Ionika naarora
(*Matiu 4:21-22*)

¹⁹ Vitanta vira vataake vuvaro Ihuva inaaraiqaka oru viharo tavomanta Sebedira maaqutanta Iemika Ionika votuqi vaiha vahe ruqemavura haqire vai.

²⁰ Vitanta vahe haqire vauvaro Ihuva vaaka vitanta naaromanta vitanta vira uva iri nái qora Sebediravata, vira kaiqa varo vaintikavata, votuqi mini ketanta Ihura avataqi vurama.

*Ihuva vaana atitovaro aitarero vura
(Ruki 4:31-37)*

²¹ Vitantavata Ihura vataake vuvaro Ihuva oru viro Kapenaumini orurero mini vaiharo Maara Entaqaa maara naavuqi oriqetero vaiharo viraqi vaiinti nahenti vauka vakaaka tiva nimiro.

²² Ihuva vakaaka vaiinti nahenti tiva nimi vaumanta vika nái kauqu runkinkiri iha tiha, Ike, aahuva uva vo qarama keroma ti vaivo. Viva kia maara okara ti varia vaiintinavuka tiantemavauve ti vaivo. Viva nora vaiintivano tiantema keroma ti vaivo, tura.

²³ Minti tuvaro Ihuva maara naavu viraqi vauvaro vaanavano vira avutaqi vau vaiintiva naavuqi ururero oi oi tiharo,

²⁴ Ihuo, are Nasaretihainaavave. Are tinavu nantirevae aniarao? Are tinavu vehiqama karevae aniarao? Te ai okara iri tavaunarave. Kotiva ai atitaivara are Kotira kaiqaqai vare variaravave, tiro.

²⁵ Minti tuvaro Ihuva vaana vira atiharo tiharo, Evaara variane. Vi vaiintiraqihaira qaqini aitarera vuane, tiro.

²⁶ Ihuva minti tuvaro vaana viva voqamakero vi vaiintira qaki qakimakero oi oi tivakero qaqini aitarero viro.

27 Qaqini aitarero vumanta viraqi ruvaqumavi vauka kauqu runkinkiri iha nai tiva ami nai tiva ami iha tiha, Nana haikavanoe qovarama vivo? Maa uvara qaraaka uvave. Vi vaiintiva mpeqa uva tiharoma vaanavuvata nititaimanta vinavuka vira no iri variarave, tura.

28 Vika minti tivaqi vi anumanta ekaa Kariri vataini vau vaiinti nahentikavata vi uvara irura.

*Ihuva Saimonira aintaantara koqema kora
(Matiu 8:14-15; Ruki 4:38-39)*

29 Ihuva maara naavuqihairo vevarero, viraqaa-hairo viva Iemika Ionika ntita varero Saimonika Entaruka naavuqi viro.

30 Saimonira aintaantara vaata iha ite vauvaru naavuqi taintaqa vaite vaumanta vinavuka Ihura virara tiva ami.

31 Ihura virara tiva amuvaro Ihuva vira oru taveru vira kauqu utu varero vaaviarama kero. Mintuma kero vira vaaviarama kovaro vira vaata koqema vuvaro vi nahentiva himpiro ho vaiharo vika kara qera i vaura.

*Ihuva airi vaiinti nahenti nihavuka koqema kora
(Matiu 8:16-17; Ruki 4:40-41)*

32 Ihuva vi vatukaraqi vauvaro kuarivano ruhunku vuvaro entama vumanta vaiinti nahenti nihavukavata, vaanavano avutaqi vaikavata, ntita vare Ihuva vaunaini vuru kora.

33 Vuru komanta ekaa vi vatanaakavata Ihura vau naavura qentiana ruvaqumavi mpiqavi vauvaro

34 Ihuva vaiinti nahenti airitahaa vo rovara vo rovara varoka koqema nimitovaro vika rovara taiqa vumanta ho vauvaro vaanavano vaiinti

avutaqi vau vaanara vo vaiinti vo vaiintiqihairo nititama komanta vika aitare vura.

Vika aitare vi vauvaro Ihuva vaana vika qioqamatero tiharo, Ne kiama uva tivarave, tiro. Vaana vika vira viraqamake tavovarora tiro, Ihuva minti turama.

Ihuva Karirini vi aniharo vakaaka tiva nimura (Ruki 4:42-44)

³⁵ Vira qararaa kia aatitovaro Ihuva himpiro vevarero oru kia vaiintivanovata vaunaini Kotira aarareva viro.

³⁶ Mini Kotira aarareva vuvaro Saimoniva nai kena vaiinti hampata vira rantareva viro.

³⁷ Oru vi oru Ihura rantake vinavuka tiha, Ekaa vi vatukaihainaaka ai rantareka ani variavo, ti.

³⁸ Vinavuka minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Varaiqenavu vo vatuka vo vatuka niha vakaaka vaiinti nahenti tiva nimiare. Te vakaaka vika tiva nimirera anuraukave, tiro.

³⁹ Ihuva minti tivakero vinavukavata ntita varero Karirini vi aniharo vika maara naavuqi oriqetero vaiharo vaiinti nahenti vakaaka tiva nimiharo hini ku vaiinti nahentika avutaqihairo vaanavata nititama komanta aitare vura.

Numuaravano vira vaata ne vau vaiintira koqema kora

(Matiu 8:1-4; Ruki 5:12-16)

⁴⁰ Ihuva vakaaka tiva nimiqiro vi vauvaro vaiinti vovano vira vaata numuaravano ne vau vaiintiva Ihuva vaunaini orurero tori kauru araviro Ihurara mpo ike tiharo, Are ti kahaqataa irera, are homa ti numuara nunka timitenarave, tiro.

⁴¹ Minti tuvaro Ihuva vi vaiintirara mpo ike tiva amiteharo nai kauqu viavi vira vaataqaa

vatero tiharo, Te mintiataa ivera ai mintima amitarerave. Te ai vaatara koqema vuarire turo, tuvaro

⁴² vira vaata ne vau numuarava vaakama tavanta vuvaro viva ho vaura.

⁴³ Viva ho vauvaro Ihuva vi vaiintirara kem-pukaiqaakero tiharo,

⁴⁴ Kia vokavata tiva nimiraitira, oru viraro Kotira kaiqa vara amite vaira vaiintiva ai vaata tuantikero tavaarire. Viraqaahaira are Mosiva maara uva tivatorara iriharama *ofaa* vo iha quarairamanta vaiinti nahenti vira tave, ariara quqaama vira vaata koqema vivo tiate, tiro.

⁴⁵ Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva kia Ihuva tunte iraitiro, vi uvara viti viri tiva nimumanta ekaa vaiinti nahenti vi uvara iruvaro vira kaara Ihuva vo vatuka vo vatuka qoqaa vuvarirava kia ho vauvaro viva qaqira kero kia vatukaini viraitiro, qumina kanta variqiro vumanta vaiinti nahenti hihai hihai vira tavareka anura.

Ihuva vaata qutu ravavu vaiintira koqema kora (Matiu 9:1-8; Ruki 5:17-26)

2

¹ Ihuva Karirini nuva taiqa kero anirantero Kapenaumini oru vaumanta vi vatanaaka Ihuva ani vaivo tu uvara iri

² vika airitahaa oru Ihuva vau naavuraqi ruvaqumavi vaiha naavuvata mpiqa kovaro qentianavata mpiqa vuvaro vovanovata viraqi oriqetaarirava kia vaura. Mintima vauvaro Ihuva naavu viraqi vaiharo nai vakaaka vika tiva nimi vaura.

³ Ihuva vika tiva nimi vaumanta vaiinti vonavu nai kena vaiinti vo vira vaata qutu ravavura

tainta vare anura. Erakaimaante vaiintinavu vira tainta vare

⁴ Ihuva vau naavuraqi aumanto virare ti, tavomanta vaiinti nahenti airi viraqi mpiqavi vau-manta vinavuka naavuqi oriqeteva kia ho vaura. Kia ho vaumanta vinavuka qaqirake naavu qiata tanuqiraqaa vaarire vi vaiintira naavu qiataqaa vara vaari vate, Ihuva naavu avutaqi vaumanta vinavuka Ihuva vaura maariraqaa naavu qiata ntomake. Naavu qiata ntomake viraqaahai ahavu vaiintira tainta qaa vatora tuta tutamaqi tuvi muntu naavu avutaqi Ihuva vaura qaa vatora.

⁵ Vatovaro Ihuva irumanta vi vaiintinavuka náiqai tiha, Quqaama maa vaiintira Ihuva ho koqema kaanarove, tu vaiintinavuka vauvaro Ihuva vaata qutu ravavu vaiintirara tiharo, Ti maaquvauvo, are Kotira uva raqa kaanara te vi uvara ai nunkama amitauro, tiro.

⁶ Ihuva minti tumanta maara okara ti vau vaiintinavuka viraqi vauka iriqi viha tiha,

⁷ Aqao, vi vaiintiva nantiharoe minti tivo? Viva minti tiharoma Kotira qoraiqama amite vaivo. Kiama qumina vaiintivano vaiharo nai kena vaiintiarara tiharo, Are Kotira uva raqa kaanara ai nunkama amitauro, tianarove. Kotiva vivaqaima ho minti tianarove, ti.

⁸ Vika náí aatoqi mintimake iruvaro Ihuvavata vaakama vika náí avu aatoqi iru uvara iriro tiharo, Ne nantihae nenta avu aatoqi mintimake iriavo?

⁹ Ne tiriara tiha, Viva qumina vaiintivano vaiharora tiro, kia ho nai kena vaiintivano Kotira uva raqa kaainara nunka amitaanarove, tiarave.

Ho vo kaiqa vo? Hoe te maa vaiintira vaata ʻko-qemake, virara himpira nena tainta utu varera nuane tirarave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro.

¹⁰ Ihuva mintima tivakero vika irama nimitero vikara tiharo, Te Vatani Vatatai Vaintika vauraro Kotiva ti noraiqama kaimanta te homa vatani vaiha vaiintivano Kotira uva raqa kaaina uvara nunka amitararave. Ne ti uvara quqaa uvave tiate ti, te maa vaiintirara mintirerave, tiro.

Minti tivakero Ihuva vaata qutu ravavu vaiintirara tiharo,

¹¹ Himpira nena tainta utu varera nena maaqaini vuanerama turo, tiro.

¹² Minti tumanta ekaa vaiinti nahenti vira tave vauvaro vi vaiintiva himpiro vaaka nai tainta utu varero vumanta vika ravukuvi kauqu runkinkiri i vaiha Kotira autu tuahereha tiha, Maa kaiqara aahuva kaiqave kia tavauna kaiqarave, ti vaura.

Ihuva Rivaira aarora
(*Matiu 9:9-13; Ruki 5:27-32*)

ʻVi entara *takisi* vare vau vaiintika vonavu *takisi* vareha hini monu vika nai tuate hini monuqai vika nai nora vaiinti nimi vaura. Mintumanta qumina vaiinti nahenti *takisi* varo vaiintikara tiha, Ekaa vika muara vaiintiqaima variavo, tura.

¹³ Ihuva Kapenaumini varikero, vihairo uru-rantero Kariri Varuva auvahini vumanta vaiinti nahenti airitahaa viva vaunaini ruvaagumavi vauvaro Ihuva uva vakaaka vika tiva nimitiro.

¹⁴ Viraqaahairo viva oru viharo tavovaro Rivaiva, Arafusira maaquvano, *takisi* naavuqi oquviro vaiharo *takisi* vare vauvaro Ihuva virara

tiharo, Ti tivataqira aniane, tiro. Minti tuvaro Rivaiva himpiro Ihura avataqiro vurama.

¹⁵ Ihuva oru Rivaira naavuqi vaiharo nai vaintiaravata kara ne vaumanta airi vaiinti *takisi* vare vaikavata, vo vaiinti vikara qora kaiqa vare variakave tukavata, vika vi naavuraqi ruvaaquumavi vaiha kara ne vaura.

¹⁶ Ihuva vi vaiintinavuka hampata kara ne vaumanta Parasi vaiinti maara okara ti vaunavuka tavovaro Ihuva *takisi* vare vaikavata, qora vaintive tu vaiintinavukavata, vika hampata kara ne vaumanta vika Ihura vaintinavu ireha tiha, Ihuva nantivaroe qora kaiqa vare varia vaiintika hampata kara ne vaivo? ti.

¹⁷ Parasi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika uva iriro tiharo, Qaqi varia vaiintika kia *doktaava* vainaini vi variarave. Rovara varaa vaiintikaqai *doktaava* vainaini vi variarave. Tenavu avuqavu ni vauraukave ti variaka kia te vika naararera anuraukavauve. Te qora kaiqa vare varia vaiinti nahentika naararera anuraukave, tiro. Turama.

*Kara auramate okarara tura
(Matiu 9:14-17; Ruki 5:33-39)*

¹⁸ Vi entara Ionira avataqi ni vau vaiintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, kara auramate vaumanta vaiinti vonavu Ihura ireha tiha, Ionira avataqi ni varia vaintinavukavata, Parasi vaiintinavuvata, kara auramate variavo. Ho nantihae ai avataqi nua vaintinavuka kia kara aurama taraiti, qaqi kara ne variavo? ti.

¹⁹ Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, Vaiintivano nahenti varaaina entara vira navunaaka vira hampata vaiha kara aurumae tevarave? Aqao,

viva vika hampata vairamantara ti, vika qaqima kara nevarave.

²⁰ Vo enta anintaira vikaqihai nahenti varaaina vaiintira qaqini vara kaimanta vi entaraqaa-hai vira navunaaka „iqi ratehama„ kara aurama tevarave, tiro.

²¹ Minti tivakero Ihuva vo uva tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Vovano haarua utavaaqa ntomavira haqirireva iharo, viva kiama qaraaka tavuna varakero toqakero viraqaa taataukero haqirirave. Vovano mintirera, qaraaka tavu-navano qeqoqama viraro utavaaqaavano no-raiqaakero rapema vuanarove.

²² Te qaiqaa tirerave. Qaraaka *uaini* tatikero kia vovano memera paha haqirama taira haaruara varakero qaraaka *uaini* viraqi qahiarake vate vairave. Vovano mintirera, qaraaka *uainivano* ntereharo paha vira rakavu kairaro *uainivano* ntava viraro memera pahavanovata qoraiqama vuanarove. Vaiintivano memera paha haqirama taira qaraakaqai varakeharo viraqi qaraaka *uaini* qahiarake vate vairave, tiro.

„Ihuva vi uvara tuqantaakero tu uvara okara mintimama vairo: Vira voqaara nevata kiama haarua okaravata qaraaka okaravata vohaaraqi virivi tampamake vataate, tiro. Ihuva minti tura.„

Maara entara tura
(*Matiu 12:1-8; Ruki 6:1-5*)

²³ Vo enta Maara Entaqaa Ihuva nai vaintinavu hampata naaho avutaqi *qantivi/kakuma* voqaara *uiti* ututovaro qampi qoraqi ni vaumanta vira vaintinavu oru vihama *uiti* tava rahiqike namaqi oruvi vaumanta

²⁴ Parasi vaiintinavu vinavuka tave Ihurara tiha, Are vinavuka tavaane. Maara Entaqaa qioqamataa kaiqara vinavuka vare variavo, ti.

²⁵ Parasi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimito tiharo, Haaru ni kaiqaqava Devitivavata, vira vataake nukavata, karara antuqa arumanta vauvaro Devitiva vi entara auti okarara ne kiae kaara ntuvake iriarave?

²⁶ Abiataava Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vau entaraqaa Devitiva Kotira Naavuqi oriqetero mpareti Kotira amito karara varakero neharo nkuikero nai vataake anukavata hini nimumanta norave. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintikaqai vi karara naataara vauvaro qumina vaiintihaavano vi karara neharora tiro, vi uvara raqa korave, tiro.

²⁷ Ihuva minti tivakero tiharo, Kotiva vaiintiarira iriharo maara ti entava varianarove turave. Kotiva kia maara ti entarara iriharo vaiinti autu tairavauve.

²⁸ Te Vatani Vatatai Vaintika vauro. Te tentavano Maara Entaqavata raqiki vauraukara ti, te homa vi entaraqaa tenta varaataa ina kaiqara vararerave, tiro. Ihuva turama.

3

Maara entaqaa Ihuva vaiinti kauqu taparavura koqema kora

(Matiu 12:9-14; Ruki 6:6-11)

¹ Vo enta Ihuva maara naavuqi oriqetero tavovaro vaiinti vovano vira kauqu hini taparavuva vaumanta

² viraqi vau vaiintika hininavu tiha, Kaiqe vaiha tavaariraro Ihuva vaiinti kauqu taparavira

vate Maara Entaqaa koqema kairera, vira kaara tenavu viraqaa uva vataare, ti.

³ Vinavuka minti tivake Ihura aituti vauvaro Ihuva kauqu hini taparavu vaiintirara tiharo, Vaiinti avutana himpitera variane, tuvaro vi vaiintiva himpitero vika avutana vauvaro

⁴ Ihuva vinavuka irama nimitero tiharo, Tenavu tentanavu maara uva irihama Maara Entaqaa nana nana kaiqae ho varaainarave? Tenavu vi entaraqaa vaiinti vo kahaqamae amitararave? Vira qoraigamae amitararave? Maara Entaqaa tenavu vaiinti vo kahaqiariraro viva qaqie varianarove? Tenavu qaqirake vi vaiintira arue kararave? tiro.

Ihuva minti tumanta vika kia vira uvavata nai tiva amiraiti, evaraqai vauvaro

⁵ Ihuva tavomanta vika kia vi vaiintirara mpo ike tiva amitaraiti, vika nai viri kempuka arate vauvaro vira kaara Ihura muntutavano qoraiquvaro viva vika aitutuma tavero vikara arara itovaro vi vaiintirara tiharo, Nena kauqu rantuta kaane, tuvaro viva nai kauqu rantuta tovaro vira kauquvano tota vauntema kero, koqema viro naitarama viro vaura.

⁶ Vira kauquvano koqema vumanta Parasi vaiinti vinavuka maara naavuqihai vevare oru Herotira avataqi nuka hampata ruvaaqumavi vaiha vinavuka Ihura nantiakee arukararave tiha virara nai tiva ami nai tiva ami i vaura.

Vaiinti nahenti hihai hihai oru Ihura tavora

⁷ Ihuva nai vaintinavu ntita varero varuva auvahini oru vaumanta vaiinti nahenti airitahaa Kariri vataihainaakave, Iutia vataihainaakave,

⁸ Ieruharemi vatukaihainaakave, Itumia vataihainaakave, Taiaa vatukaihainaakave, Saidoni vatukaihainaakave, Iotani Namari vutu mantaraihainaakave, vika Ihuva vo kaiqa vo kaiqa vare vaurara iri, vika Ihuva vaunaini namari auvahini ani uki vaura.

⁹ Airi vaiinti nahenti uki vauvarora tiro, Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Vaiinti nahenti ti venta kevorave. Nenavu votu qerama vataiqe te viraqi vaarinte variare, tiro.

¹⁰ Ihuva vaiinti nahenti airitahaa koqema komantara ti, nihavu vaiinti nahentika airitahaa vira utu varareka auti vaihara ti, nai ventake nai ventake i vaura.

¹¹ Vika nai ventake nai ventake i vaumanta vaiinti nahenti vonavu vaanavano vika nivutaqi vauka, vika Ihura tave vira avuni hiqirivi vaiha naverai tiha, Are Kotira Maaquvanove, ti. Vaanavano vika nivutaqi vau vaiintika minti tuvaro

¹² Ihuva vika qioqamatero tiharo, Ne kia ti autu nteha vokikara tiha, viva vi kaiqara vi kaiqara varaivo tiate, tiro.

*Ihuva vaiinti 12 navu ntitora
(Matu 10:1-4; Ruki 6:12-16)*

¹³ Ihuva mini varikero vurura aiqinaqaa oru vaiharo nai muntuka vau vaiintikaqai naaromanta vika oru vauvaro

¹⁴ Ihuva 12 vaiintinavu kaama tero vikara te vika nititaari vika ti uva vare vaiinti nahenti tiva nimiqi vuate tivakero, vika noraiqama kero viraqaahairo vikara tiharo, Nenavu ti airuqiha variate ti, te ni noraiqama kauro. Te ni nititaari ne ti uva vaiinti nahenti tiva nimiate.

15 Nenavu vaana nititaimanta vika aitare vuate ti, te tenta kempuka ni nimirave, tiro.

16 Ihuva maa vaiintinavuka ntitora:

Saimonira—Ihuva Saimonira vira vara autu ntava tero tiharo, Pitaarave, tiro.

17 Iemika, Ionika—Vitanta Sebedira maaqutanta vaura. Ihuva vitantara vara autu ntava tero tiharo, Boanesisantave, tura. (*Boanesisi* maa uvara qihai tirera, *Naaruva Karara Ti Vairave*, ti.)

18 Entarura

Piripira

Batolamura

Matiura

Tomaasira

Iemira—viva Arafiusira maaqu

Tadiusira

Saimonira—vira autu vo Selotira

19 Iutaasi Ikeriotira—vi vaiintiva naantiara Ihura ravaaqavu kaate tiro, vira qovaraiqama kaarira vaiintiva vaura. Ihuva vi vaiintinavuka 12 navu ntitora.

Vokuka Ihurara vueraiqaavi vaiintiva vaivo tura

(Matiu 12:24-32; Ruki 11:14-23)

20 Ihuva nai vaintinavu ntita varero maaqaini vumanta qaiqaa airi vaiinti nahenti vira tavareka ruvaqumavi vauvaro Ihuva nai vaintinavu hampata kara naarirava kia vauvaro vinavuka vaumanta

21 Ihura navunaaka vi uvara iri Ihurara tiha, Ike, viva vueraiqamama vivo. Kaiqe tenavu vira oru vita kaare, tivake vura.

22 Maara okara ti vau vaiintika vonavu Ieruharemihai tuvure mintima ti, Belsebuliva

avuhainaa vaanavano Ihura avutaqima vaivo. Belsebuliva vira avutaqi vaiharo vira kahaqi vaivaro Ihuva vaiintiqihairo vaana nitite vairave, ti.

²³ Vika minti tuvaro Ihuva vika naaromanta aumanto anuvaro viva uva vo tuqantaakero vikara tiharo, Sataaniva nantiakeroe nai kenara atitairaro aitaraanarove?

²⁴ Vohaa vatanaaka rairavi nai ari nai ari i vaiha kia ho vaivarave.

²⁵ Vohaa navunaaka rairavi nai ari nai ari i vaiha kia ho vaivarave.

²⁶ Sataaniva raqiki vai vaanauka rairavi nai ari nai ari i vaivaro Sataaniva kia vikaqaa raqikiqi viraro vika mpeqavano taiqaanarove.

²⁷ Naavu qova kempuka vaiintivano vairaro muara vaiintivano kia vira avuni rumpa tairera, viva vira naavuqihairo kia ho muara varaanarove.

²⁸ Te quqaa vakaaka tiari iriate. Vaiinti nahenti nana nana qora kaiqa vare vai uvarave, qora uva vokara tiva nimite vai uvarave, Kotiva homa ekaa vi uvara vi uvara qaqi nunka nimitaanarove.

²⁹ Mintiharovata, nai Maraqurara qora uva tiva amitera Kotiva maa entaravata naantiara entavata vi uvara kiama nunka amitaanarove, tiro. Ihuva minti tura.

³⁰ Vika Ihurara tiha, Vaanavano vira avutaqi vaiharo vira kahaqi vairave, turara tiro, Ihuva vi uvara minti tura.

*Ihura navunaaka vira tavareka anura
(Matiu 12:46-50; Ruki 8:19-21)*

³¹ Ihuva minti tumanta vira novavata, vira qatanavuvata, anire vahaaqaini ani himpите vaiha tiha, Ihura tivaro tuvuarire, tumanta

³² vaiinti nahenti airitahaa Ihura tataaqa ututumavi oquvi vauka vaiha Ihura tiva ami tiha, Ai novavata, ai qatanavuvata, vahaaqaini ani vaiha aima aare variavo, ti.

³³ Vika minti tuvaro Ihuva vika irama nimitero tiharo, Tavave ti nova vaivo? Tauka taukae ti qata vakauka variavo? tiro.

³⁴ Minti tivakero vira tataaqa oquvi ututumavi vauka aitutuma taveru tiharo, Maakama ti novave ti qata vakaukave variavo.

³⁵ Ti Qova naaruvaini vaira vira uva iriha ni variaka, vikama ti qata vakaave, ti aura nakaave, ti nokavarave, variavo, tiro.

*Vaiintivano kara auru qintato vakaakara tura
(Matiu 13:1-9; Ruki 8:4-8)*

4

¹ Qaiqaa Ihuva varuva auvahini oru vaiharo vaiinti nahenti uva vakaaka tiva nimirare tumanta vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi vira ututumavi vauvarora tiro, viva qaqira kero votuqi vaarirero viraqi oquviro namariqaa vau-manta vaiinti nahenti vutuni namari auvahianta vaura.

² Vika namari auvahianta vauvaro Ihuva votuqi vaiharo vo uva vo uva tuqantaakero vika tiva nimura.

³ Ihuva tiharo, Te tiari iriate. Vaiinti vovano kara auru qintareva vurave.

⁴ Viva auru qintaqi vuvaro hini auruvano aara auvahini hiqiruvoro uvirivano ani nama aqu korave.

⁵ Mintuvaro auru hininavuvano ori vataqaa hiqiruvaro vatavano kia vevantoqama kero vauvarora tiro, auruvaro hiqiriro vaaka qampiqā tovaro

⁶ tuqavano kia vevanto otu vuvarora tiro, kuarivano ururero iteharo vaaka aaharuqama korave.

⁷ Mintuvaro auru hininavuvano auqurora nimiriqi hiqiriro nimiru vataakero qampiqā tovaro nimirivano ravaaqavu kovaro kia tavavata irorave.

⁸ Mintuvaro auru hininavuvano koqe vataqaa hiqiruvaro karavano koqema kero qampiqeharo vuruvi koqe tava iratorave. Vokuva airi tava iratovaro vokuva vuruvi aatara kero voqavata iratovaro vokuva vuruvi viravata aatara kero airi tava voqavata iratorave, tiro.

⁹ Ihuva vi uvara tuqantaakero tiva nimi taiqa kero vaiinti nahentiara tiharo, Ni aato vairera, vi uvara okara iriate, tiro.

*Ihuva uva tuqantaakero tiaina okarara tura
(Matu 13:10-17; Ruki 8:9-10)*

¹⁰ Ihuva uva tiva nimi taiqa komanta vaiinti nahenti nai maaqa nai maaqa vuvaro Ihuva nararara vaumanta vira vainti 12 navuvata, vokukavata, viva vaunaini anire Ihuva vaaka uva vo tuqantaakero tu okarara kia iriraiti, vika virara Ihura irovaro

¹¹ Ihuva vika tiva nimiru tiharo, Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiaina uvara kukeqataira, vi uvarara Kotiva niara vika qaqi kaira vi uvara okara iriate tivakero, qumina vaiinti nahenti aaqaini vaikara vi uvara okara kia vutukera tiva

nimiane timantara ti, te vi uvara vi uvara tuqantaake vika tiva nimiqi virerave.

¹² Te uva tuqantaake tiari vaiinti nahenti tavehama kia kankomake tavevarave. Vika ti uvara aato tara iha kia anomake irivarave. Vika ti uva irihama vika nai qora kaiqa qaqira kaivarovauve Kotiva vika nai qora kaiqa vare vai uvara nunka nimitaanarove, tiro. (*Aisaiaa 6:9-10*)

Kara auru qintato vakaakara vira okara Ihuva vutukero tura
(*Matiu 13:18-23; Ruki 8:11-15*)

¹³ Ihuva minti tivakero vinavukara tiharo, Ne vo? Te vi uvara tuqantaake tuna okarara ne kiae iriavo? Ne kia vi uvara okara irivera, te naantiaravata uva tuqantaake tiaina uvara ne nantiakee ho irivarave?

¹⁴ Te vaaka uva tuqantaake tuna okarara tirerave. Vaiinti vovano kara auru qintatora vi uvara okara vaireva Kotira uvama vaivo.

¹⁵ Auru aaraqaa hiqiru uvara vira okara vaireva vaiinti nahenti hininavu vi aurura voqaara variarave. Vi vaiinti nahentika Kotira vakaaka iriavaro vaakama Sataaniva anirero vika avu aatoqihairo vi uvara vara qaqini kairave.

¹⁶ Hini vaiinti nahenti ori vataqaa hiqiru aurura voqaara variarave. Vinavuka Kotira vakaaka iriqi vi, vi uvarara quahamake variavaro

¹⁷ vi uvava vika avu aatoqi vahugaqai vaimanta vi vaiinti nahentika kia vairaraiqamaqi variqi viha vi uvara iriraiti variamanta, vi uvara kaara vokiaka vika qoraiqama nimitareka auti

variamanta vika tinavu harivorave tiha Kotira uva vaakama qaquirake varia vaiinti nahentika variarave.

¹⁸ Hini vaiinti nahenti auqurora nimirivano qampiqoraqi qintato aurura voqaara variarave. Vi vaiinti nahentika Kotira uva iri

¹⁹ viraqaahai vika vataihainaa haikara no-raiqaake iriqi viha monuarave, airairarave, quaha keha vi haikara vi haikara varareka iriqi viha Kotira uva qaqira kaavaro Kotira uvavano kia vi vaiinti nahentikaqi vairaraiqamaqiro vi vaimanta variarave.

²⁰ Vika minti variamanta hini vaiinti nahenti koqe vataqaa qintato aurura voqaara variarave. Vi vaiinti nahentika Kotira uva iri vi uvarara quqaave tivake, vi uvara iriqi viha koqe kaiqa Kotira vara amitaqi vi variarave. Vokia vaiinti nahentika vi uvara iriha koqe kaiqa Kotira vara amitaqi vi variamanta, qaiqaa vokia vaiinti nahentika vika naatarake uritare voqavata Kotira kaiqa koqemake vara amitaqi vi variamanta, qaiqaa vokia vaiinti nahentika vika kaiqavata naatarake uritare Kotira kaiqa voqavata koqemake vara amitaqi vi variarave, tiro. Ihuva turama.

*Ihuva ovara uva tuqantaakero tura
(Ruki 8:16-18)*

²¹ Ihuva minti tivakero uva vo tuqantaakero tiharo, Ova qumpikero tainie vuru vate vairave? Kureqohairo mantaaga keroe vate vairave? Vaitaaina taintara ankaraaraqie vate vairave? Aqao, kia mintiraitiro, ova qumpi kero tuahera kero qoqaa qaqiraqaa vuru vate vairave.

²² Naantiara ekaa kukeqate haikara qoqaaqama kaanarove. Ekaa vauvute haikara qoqaama qovarama kaanarove.

²³ Ni aato vairera, vi uvara okara te tiainara kankomake iriate, tiro.

²⁴ Ihuva minti tivakero viva tiharo, Ne uva vakaaka irira anomakeha iriate. Ne vokika vi kaiqara vara nimitentema kero, Kotiva vohaa qarama kero vi kaiqara nintavata vara nimiteharoma voqavata nimianarove.

²⁵ Kotira uva irirava variqi viraro Kotiva vira kahaqiraro viva vira uva voqavatama irianarove. Kotira uva kia irirava variqi viraro viraqaahairo nana haika viva tuatainara qaqini vara kairaro viva qaqi quminama varianarove, tiro.

Auru qampiqaainarara uva tuqantaakero tura

²⁶ Minti tivakero Ihuva uva vo tuqantaakero vika tiva nimitiro tiharo, Kotiva raqikinara maa uvara vira voqaarama vaivo. Vaiintivano auru qintatero

²⁷ viraqaahairo viva vo entanavu vaitaqi vi vaivaro auruvano nai naqavu viro rakavu viro qampiqe vairave. Vaiintivano auruvano qampiqaaina okarara kia iriraitiro ivaro

²⁸ auruvano vataqi vaiharo naivano qampiqairave. Auruvano rakavu viro turu verakero vuru tava irataivaro tava mpeqaiqirave.

²⁹ Mpeqaiqivarora tiro, vaiintivano paipe varero oru tava teqa vare vairave, tiro.

*Masteti auruara uva tuqantaakero tura
(Matiu 13:31-32; Ruki 13:18-19)*

³⁰ Ihuva minti tivakero uva tiva nimiqiro viro mintima tiro: Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiarirava nana voqaarae vaivo? Virara irihama nana uvae tuqantaake tirarave?

³¹ Ho vira *masteti* auru voqaarama vaivo. *Masteti* auruvano nai inaara auruqaima vaivarovata, vi aurura varakero vataqi utu taivaro

³² qampiqā tero vo naaho vo naaho aatarakero uritarero katari voqaara vaivaro vira kaaravata nora kaara vaivaro uvirivano ani vira aumaqaaraini mantaagavi variaravema turo, tiro.

³³ Minti tivakero Ihuva vi uvara voqaara vo uva vo uvavata tuqantaakero tiva nimiqi viro vaiinti nahenti ho iri uvaraqaī tiva nimura.

³⁴ Viva vaiinti nahenti tiva nimoreva kia vutukero tiraitiro, uva tuqantaakeroqai tiva nimiqi vumanta vaiinti nahenti nai maaqa nai maaqa vuvaro Ihuva nariaraa nai vaintinavu hampata vaiharo ekaa vi uvara okara vutukero vinavuka tiva nimura.

*Aaronaa uti vauvaro Ihuva tuvaro taiqa vura
(Matiu 8:23-27; Ruki 8:22-25)*

³⁵ Vi entara entama vuvaro Ihuva nai vaintinavuara tiharo, Varaiqenavu nora namari maa taqa varenavu vutuni hini mantaraini vuare, tiro.

³⁶ Minti tumanta vira vaintinavu vaiinti nahenti ruvaagumavi vauka mini ke, Ihuva vau voturaqi vaarire vira vita vare vumanta votu vonavuvata vira vataake vurama.

³⁷ Vika namariqaa votuqi vi vauvaro vaakama aaronavano varuva namariqaa nora utiharo namari ventaqi uri vi vauvaro namarivano votuqira vaarirero mpiqa kareva auti vauvaro

38 Ihuva votu vekaini turu ntuva kero vaite vaumanta vira vaintinavu Ihuva vaitonaini oru vira vauragamake tiha, Maara ti variara vaiintio, tenavu namariqi aquvi *kupeqa/rupeqa* vuarirava aumaiqivo. Kiae are virara noraiqaake iriarao? ti.

39 Vinavuka minti tuvaro Ihuva vaitonaihairo himpiro aaronaa atiharo varuva namariara, Qaqi variane, tuvaro uvaivano taiqa vuvaro namarivano otiniro kia inaaraiqavata qakiraitiro, tirema vaura.

40 Mintima vauvaro Ihuva nai vaintinavuaara tiharo, Nana aatue qete variavo? Nenavu kiae tiriara kempukaiqaake iriavo? tiro.

41 Ihuva minti tumanta vira vaintinavu qeteha kauqu runkinkiri iha tiha, Maa vaiintiva ta vaiintivave? Aaronaavanovata, namarivanovata, vira uva iri vairave, ti tura.

5

Ihuva vaiinti vo vira avutaqihairo vaana atitama kora

(Matiu 8:28-34; Ruki 8:26-39)

1 Vira vaintinavu minti tivake votuqi vi, Kariri Varuva taqa vare hini mantaraini Gerasa vataini orurora.

2 Vinavuka orurovaro Ihuva votuqihairo vaavirero mini vauvaro vaiinti vovano ori onavuqihairo vevarero otu Ihura vitakora.

3-4 Vi vaiintiva vaiinti qunte vau ori onavuraqi variqiro vi vauvaro vaanavano vira avutaqi vauva vaumanta vokuka *seni* naaqunta varake vira rumpa tora. Vira rumpa tovaro vi vaiintiva airi *seni* naaquntaqohai aiqū kauqu rumpatora

raqikiharo ruqema kora. Qaiqaa qaiqaavata vira rumpa karare tuvaro viva *seni* naaqunta ruqeqaama kero, ainiqohai vira aiqumumpatora rukavu korara tiro, vovano vira rumpa kaarirava kia ho vaura. Vira kempuka aatara kaarirava kia ho vauvaro

⁵ vi vaiintiva entaqivata, aatitoraqavata, vaiinti qunte vau ori onavuraqi vi aniharo oi oi tivaqiro viro aiqina vauravata niharo oi oi tivaqiro viharo oriqohairo nai vaata teqa taaqamaqiro vi vaura.

⁶ Vi vaiintiva vaiharo niaraihairo Ihura tavero kantero oru vira aiqutaraini tori kauru araviro vaiharo

⁷ naveraitiharo, Ihuo, Variqa Kotiva nai virini vaiva vaivara are vira Maaquvano variarao. Tiriara nantiarire tirae are aniarao? Are Kotirara irihara kia ti haruanerama turo, tura.

⁸ Ihuva avuni vi vaiintirara tiharo, Qora vaanavauvo, vi vaiintiraqihaira aitarera vuane, tuvarora tiro, vi vaanava minti tura.

⁹ Minti tuvaro Ihuva vi vaanarara nena autu raane tuvaro vaana viva nai autu reharo tiharo, Ti hutu Airitahaakave. Tenavu airinavuma maa vaiintiraqi vauro, tiro.

¹⁰ Minti tivakero vi vaanava qaiqaavata airi tataa Ihurara mpo tiharo, Kia tinavu maa vataragaahaira tititaane, tiro.

¹¹ Minti tuvaro vi entara quara airitahaa vuruni auhiri ne vaumanta

¹² vaana vika Ihurara mpo ike tiha, Are qaqi tinavu tititairaqe tenavu quara avutaqi oriqete variare, tuvaro

13 Ihuva vika qaqi komanta vaana airitahaa vi vaiintiraqihai aitare oru quara avutaqi origete vaumanta viraqaahai quara 2,000 navu ekaa kante onkai vuraqi otu ravara namariqi agu vuvaro namarivano vika raqutu komanta qutu taiqa vura.

14 Quaravano namariqi aquvi qutu vumanta quaraqaa raqiku vaiintinavuka tave viraqaahai aiqu autute kante maaqaini orure nora vatukaini vuru vi uvara tiva qoqaiqamake, aarainivata viha viti viri tiva nimiqi vumanta vi vatanaaka vi haikara tavareka anire

15 Ihuva vaunaini ani tavovaro vaaka vaana airitahaa vira avutaqi vau vaiintiva qaqi oquviro utavaaqa nonkutero vauvaro vira avu aatovanovata kankoma vuvaro vaumanta vika vira tave qetora.

16 Vika vi vaiintira tave qeteha vaumanta vaiinti vonavu vaaka vi haikara tavoka vika tiva nimiha tiha, Ihuva mintima kaivaro vi vaiintiva koqema vivo, tivake quaranavu uvavata vika tiva nimumanta

17 vi vatanaaka voqamake qeteha Ihurara mpo tiha, Tinavu maaqa maihaira nena vuane, ti vaura.

18 Vi vatanaaka minti tuvaro Ihuva votuqira qaiqaa vaarire vauvaro vaaka vaanavano avutaqi vau vaiintiva Ihurara mpo ike tiharo, Kairaqa tevata ainti vuare, tiro.

19 Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kia tintira aniane. Are nena maaqaini oru vaiharama Noravano ai koqema kero kahaqama amitaainarara

vuru nena navunaakavata tiva nimiane. Nora-vano ariara mpo tiva amitaina uvaravata tiva nimiane, tiro.

²⁰ Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva Ihuva tuntema kero, mini kero oru Dekapolisi vatukanavuqi oru niharo Ihuva nai koqema amitorara vaiinti nahenti tiva nimi vaumanta ekaa vira uva iri vauka vi uvara iriha vika nai kauqu runkinkiri i vaura.

Jairusiva Ihura oru vita kora
(*Matu 9:18-26; Ruki 8:40-56*)

²¹ Vi vatanaaka Ihurara kia tinavu maaqaini variane tuvaro Ihuva votuqi anirantero namari taqa varero varuva namari hini mantaraini vumanta mini vaiinti nahenti airitahaa ruvaaqumavi viva vaunaini ututumavi vaura.

²² Ho vika viva vaunaini ututumavi vauvaro vaiinti vovano vi vatukaraqi maara naavuqaa raqiki vauva, Jairusiva anirero Ihura taveru vira aigutaraini hiqiri viro Ihurara

²³ mpo ike tiharo, Ti raavuraurovano qutu vuarirava aumaiqivo. Are anira nena kauqu viraqaa vatairaro vira rovaravano taiqa viraro ho qaqi variarire, tiro.

²⁴ Vi vaiintiva minti tuvaro Ihuva vikantiro vura.

Nahentivano Ihura utavaaqa viti autama kora

Ihuva Jairusikantiro aaraini oru vi vaumanta vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi viha hihai hihai vira venta ventamaqi vi vauvaro

²⁵ nahenti vovano tora rovava varova vikaqira vaura. Vi nahentiva 12 ihinavuara tora rovava varaqiro viharo voqamakero aihavi vauvaro

²⁶ *vo doktaa vo doktaaka* vikara ti kahaqiate tiro, monu nimumanta vinavuka kia vira kahaqiraiti, vira vaata qoraiqama keha vira monuqai qumina namake vauvaro vaura.

²⁷⁻²⁸ Vi nahentiva vaiinti nahenti nivutaini vaiharo Ihuva kaiqa varorara iriro, Ihura naantiaraini aniharo nai tivakero iriro tiharo, Te homa vira utavaaqaqai autama kaariraro ti rovaravano vaaka taiqa vuanarove, tiro. Nahenti viva minti tivakero Ihura utavaaqa autama kovaro

²⁹ vaakama vira naare ntova aaharauqama vuvaro viva iruvaro vira vaatavano ho vaura.

³⁰ Vi nahentira vaatavano koqema vuvaro vaakama Ihuva iruvaro nai kempuka hinivano vira vaataqihairo aitarero vuvaro viva tuqantaaviro vaiinti nahenti vira avataqi ani vauka irero tiharo, Tavave ti utavaaqa autama kaivo? tiro.

³¹ Ihuva minti tumanta vira vaintinavu tiha, Nai tavave ai autama kaivo? Tavaane, vaiinti nahenti airitahaa ai venta ventamaqi vi variavo, ti.

³² Minti tuvaro Ihuva qaqiqai vaiinti viri vira ranta kareva aituti vauvaro

³³ nahenti viva nai vaata koqema amitorara iriharo qeteharo aiqū kauqū ntiri ntiri i vauvaro oru Ihura aiqutaraini hiqiri viro vi uvara ekaa uva qoqaa tiva amuvaro

³⁴ Ihuva vi nahentirara tiharo, Ti raavuvauvo, are tiriara viva ti ho kahaqianarove tiararoma ai vaata koqema vivo. Homa ai muntukavano paru i vairara vuane. Ai rovaravano taiqama vivo, tiro.

Jairusira raavura koqema kora

³⁵ Ihuva minti ti vaumanta vaiintinavu Jairusira naavuqihai ani Jairusira vitake virara tihama, Ai raavuravano qutuma vivo. Maara ti vai vaiintira kia qaiqaa ravaaqavu kaane, tuvaro

³⁶ Ihuvavata vinavuka uva iriro maara naavuqaa raqiki vau vaiintirara tiharo, Kia qetaane. Tiriara kempukaiqama kera irihara variane, tiro.

³⁷ Ihuva minti tivakero viva Pitaaravata, Iemiravata, Iemira qata Ioniravata, vinavukaqai ntita varero

³⁸ Jairusira naavuqi orurerero tavomanta vaiinti nahenti noraiqaake mpo ike tiha iqi rate vauvaro

³⁹ Ihuva naavuqi oriqetero tiharo, Nana haikarae ne iqi rate variavo? Vi nahenti vaintiva kia qutu vivo. Viva qaqi vaitema vaivo, tiro.

⁴⁰ Ihuva minti tumanta vaiinti nahenti Ihura uvara naaraihama amite vauvaro Ihuva vira kaara ekaa vaiinti nahenti vara veva vahaaqaini kero nahenti vaintiru vira noka gokavata, taaramonavu nai vataake anukavata, vinavukaqai ntita varero vo *rumuqi* vi nahenti vaintiva qutu vumanta vato *rum uraqi* oriqetero

⁴¹ vira kauqu utu varero nai uvaqihairo tiharo, *Tarita kum*—Maa nahenti vaintiruvauvo, te ariara himpuane turo, tiro.

⁴² Ihuva minti tuvaroma vi nahenti vaintiruva vaaka himpiro ni vaura. Viva 12 ihi varakova himpiro ni vaumanta vinavuka vira tave ravukuvi voqamake kauqu runkinkiri i vauvaro

⁴³ Ihuva vinavuka nitiharo tiharo, Ho nenavu maa haikara tavaanara kia vo vaiinti nahentivata

tiva nimiate. Maa nahentirura karaqai amiate, tiro. Ihuva turama.

*Nasareti hainaaka Ihura qoririma amitora
(Matiu 13:53-58; Ruki 4:16-30)*

6

¹ Ihuva vi vatara mini kero nai maaqa „Nasare-tini” vumanta vira vaintinavu vira vataake vura-ma.

² Ihuva nai maaqaini oru vaiharo Maara En-taqa oru maara naavuqi uva vakaaka tiva nimi vaumanta vi naavuraqi vaiinti nahenti airita-haa ruvaaquumavi vauka vira uva iriha kauqu runkinkiri i vaiha tiha, Ike, vi vaiintiva taini vaiharoe vi uvara vi uvara okara iritairave? Viva vi okarara vi okarara ti vaira nana uva okara vaivaroe ti vaivo? Ta vaiintiva vi kaiqara okara umiqaivaroe viva nora kaiqa vare vaivo?

³ Viva tainta auti vai vaiintivaqaima vaivo. Viva Mariara maaguvanove. Vira qatanavu Iemiva Iosiva Iutaava Saimoniva variarave. Vira auranavuvata maini variarave, ti. Minti tivaqi viha Ihura navunaaka virara qumina vaiintive tivake vira qoririma amitora.

⁴ Vika vira mintima amite vauvaro Ihuva vikara tiharo, Paropeti vaiinti Kotira uva tiva nimi variarirava vo vatani oru vairamanta vi vatanaaka virara quaheha vira nora autu ami-varave. Vi vaiintiva nai maaqaini vaiharo nai aura qata hampata vairamanta vira navunaaka virara qumina maa vatanaavaqaima vaivo tivake kiama virara nora vaiintive tivarave, tiro.

⁵ Minti tivakero vaiinti nahenti Ihurara qumina vaiintive tura kaara Ihuva kia ho nai vatukaini

nora kaiqa varaarirava vauvaro viva nai kauqu nihavuka taaraiqaqaaqai vatovaro vinavuka rovara taiqa vura.

⁶ Vira navunaaka virara kia ho tinavu ka-haqiariravave tura kaara Ihuva ravukuviro airi avu aato utiharo vaura.

Ihuva nai vainti 12 navu vo vatuka vo vatukaini nititorara tura

(Matiu 10:5-15; Ruki 9:1-6)

Vi vatukaraqaahairo Ihuva himpiro vo vatuka vo vatuka variqi viharo vaiinti nahenti nai vakaaka tiva nimiqiho vi vaura.

⁷ Ihuva nai vainti 12 navu naarama ruvaaguma kero taaraqanta vona nititero taaraqanta vona nititero mintiaqiho viro ekaa nai vainti vinavuka nititama kora.

Viva vinavuka nititeharo vikara vaiintiqihai vaana nititaimanta qaqini aitarate tiro, viva vika kempuka nimiro tiharo,

⁸ Nenavu aaraini vireka ihama kia karave utave monuve vo airairave ruva vararaiti, kau-ruqai kauquqi tota vare vuate.

⁹ Ne homa aiqo nonkira viraqai nonku vare vuate. Kia *sio*ti taaraqanta vararaiti, *sio*ti vo-haiqaqai nonku vare vuate, tiro.

¹⁰ Ihuva vi uvara tivakero maa uvaravata vinavuka tiva nimiro tiharo, Nenavu oru vimanta vi vatanaaka niara quaheha ni ntitaivera, nenavu vohaa naavuqiqaqai variqi vima vi vatukara mini kema vuate.

¹¹ Nenavu oru vimantama vi vatanaaka kia ninavu quahama nimateha kia ninavu uvavata irireka autivera, vika nai qora okara ni autu

nimitera tavaate ti, ne nenta aikuqaahai vi vatukaqihainaa konkoma rintatike vuate, tiro.

¹² Ihuva minti tivakero nititomanta vira vaintinavu orure vaiinti nahenti tiva nimiha tiha, Ne qora aara qaqirake koqe aaraqaaqai vuate, ti.

¹³ Vika minti tivaqi viha vaiinti avutaqi vau vaanauka nititomanta qaqini aitare vumanta nihavu vaiintika airitahaa vika vahavera aqu nimitaha koqema nimitomanta ho vaura.

*Namari nimi vau vaiintira Ionira arukora
(Matiu 14:1-12; Ruki 9:7-9)*

¹⁴ Mintumanta ekaa vi vatanaaka Ihurara nai tiva ami nai tiva ami i vauvarora tiro, King Herotiva „Kariri vataqaa raqiki vauva„, vivavata Ihura autuara irura.

Vaiinti nahenti hini kuka Ihurara mintima ti, Vi vaiintiva Ionivave. Ioniva namari nimi vau vaiintiva qutu vunaihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaiharora tiro, viva nora kaiqa ho vare vaivo, ti.

¹⁵ Hini kuka minti ti vaumanta hini vaiinti nahenti aqao ti, Vi vaiintiva tinavu kaivaqava Elaitaava qaiqaa qovaraiqaa vivo, ti. Minti tumanta vokuka Ihurara tiha, Ihuva haaru enta vau paropetika voqaarama vaivo, ti.

¹⁶ Vaiinti nahenti Ihurara minti ti vauvaro Herotiva vi uvara iriro tiharo, Oho, vi vaiintiva namari nimi vau vaiintiva vaivo. Te tiavauraro vaiinti vo, aunta teqa aquko vaiintiva Ioniva, vivama qutu vunaihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaivo. Viva qutu vunaihairo qaiqaa qaqi himpiro ni vaiharora tiro, viva nora kaiqa ho vare vaivo, tiro.

¹⁷⁻¹⁸ Tota Herotiva nai qata Piripira naata Heroti-Namarira varatero vauvaro Ioniva

anirero airi tataa Herotirara tiharo, Are nena qata naata kia varaataara vaivarama varaarao, tuvaro vira kaara Herotiva nai naata Heroti-Namarirarao tiro, viva vaiinti vonavu nititomanta vika Ionira oru ravaaqavuke rumpa vare vuru karapuhigama kora.

¹⁹ Ionira karapuhiqi vuru kovaro Herotira naata Heroti-Namariva vaiharo Ioniva virara tu uvara kaara toma amiteharo Ionira arukaare tuvaro, vira arukaarira aarava kia ho vaura.

²⁰ Ioniva koqe vaiintivano avuqavu ni vaurara tiro, Herotiva virara iriharo vira aatu geteharo kia vira arukaate tiro. Minti tivakero Herotiva Ioniva ti vau uvara virara quaheharovata, vi uvarara taara aato iriharo vaura.

²¹ Mintiaqi vuvaro vo enta Heroti-Namariva Ionira arukaarira aarava ho vaura. Vi uvara okara maantimama vairo:

Herotiva nai vatato entara iriharo vi entaraqaa nora vaiinti kara nimoreva vika naarora. Viva nora vaiintinavuve, nai iqoka vaiintiqaa raqiki vaukave, airi airaira vato vaiintikave, viva vika vika naarama kero kara nimura.

²² Viva vika kara nimumanta ne vauvaro Heroti-Namarira vira raavuravano ani vika ihi rava nimitora. Viva ihi re vaumanta Herotiva-vata viva kara nimu vaiintikavata vi varaatarata quahama amite. King Herotiva vi varaatarara quaheharo vira irero tiharo, Nana haikarae ai muntukavano vainara, virara tiva timiraqe te ai amiare, tiro.

²³ Minti tivakero viva kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te quqaama turo. Are nana haikara tiraqe te homa ai amirarave. Hini vata te raqikiaina

vatara, are tiraqe te vi vatara rairake homa ai amirarave, tiro.

²⁴ Herotiva minti tuvaro vi varaatava viraqi-hairo vevarero oru nai nora irero tiharo, Te nana haikarae tiariraro ti timianarove? tiro.

Minti tuvaro vira nova tiharo, Are mintima tiane. Namari nimi vai vaiintira Ionira qiata timiane tiane, tiro.

²⁵ Vira nova minti tuvaro vira raavuravano kantero orurero King Herotira naariharo tiharo, Namari nimi vai vaiintira Ionira qiata vaaka tanuqira viri timiane, tiro.

²⁶ Vi varaatava minti tuvaro King Herotiva vo-qamakero muntuka qoraiquvarovata, viva vaaka kauqu aiqiqaa aqukeharo tu uvarara iriharo kara nareka anu vaiintikaravata iriharo, Te vi varaatara tiva amuna uvara raqa kaarorave, tivakero

²⁷ viva karapuhi vaiintiqaqa raqiku vaiintira vo vaaka atitero tiharo, Ionira aunta teqakera vira qiata vara vuru timiane, tuvaro viva oru karapuhiqi vaiharo vira aunta teqa aqukero

²⁸ vira qiata tanuqi varero vuru vi varaatara amuvaro viva varero vuru nai nora amura.

²⁹ Mintumanta Ionira avataqi ni vau vaiintinavuka vi uvara iri vinavuka ani Ionira vaata vare muntu quntama kora.

Ihuva inaara kara airiqamakero 5,000 vaiinti nimura

(Matiu 14:13-21; Ruki 9:10-17; Ioni 6:1-14)

³⁰ Ihuva noraiqamako vaiintinavuka aaraini ni orurante Ihuva vaunaini ani ruvaaqumavi vaiha vika nai aaraini niha kaiqa varoravata, vika

vaiinti nahenti tiva nimu uvaravata, Ihura tiva amura.

³¹ Vika vira tiva amumanta vi entara vaiinti nahenti airitahaa Ihura tavareka vi ani vau-mantara ti, Ihuvavata vira vaintinavuvata kia ho kara naraiti vaura. Mintuvaro Ihuva tiharo, Varaiqenavu oru qumina kanta variari nenavu mini vaiha auraara variate, tiro.

³² Ihuva minti tivakero vinavuka ntita varero votuqi vaarirero qumina kanta vireva vurama.

³³ Vinavuka mini ke vumanta airi vaiinti nahenti vinavuka tave tiha, Vinavuka vate vi man-tarainima vivarave, tivake vika vo vatuka vo vatukaihai kante varuva aovahianta vatavau Ihuva vireva unaini vaaka vika naane orurora.

³⁴ Vika naane orurovaro Ihuva vika naan-tiara orurero votuqihairo vataini vaavirero vai-inti nahenti airitahaa ruvaaqumavi vauka tavero vikara aaqurihama nimitero tiharo, Ike, vaiinti-vano sipisipiqaqaa raqiki vaiva kia vaimanta sipisipi hampi vi ani iantemake, maa vaiinti nahen-tika hampi vi ani variavo, tiro. Minti tivakero mini vaiharo Ihuva uva vakaaka vika tiva nimi vaura.

³⁵ Ihuva uva tivaqi vuvaro kuari avu vitini tuvi vumanta Ihura vaintinavu viva vaunaini orure tiha, Kuari avuvano vitini tuvi vivo. Maini qumina kantave.

³⁶ Are vaiinti nahenti maaka nititaira oru vo vatuka vo vatuka niha monu nimiha kara varaate. Vika kia kara ruvavare aniakave, ti.

³⁷ Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Nenavu vika kara nimiate, tiro.

Tumanta vinavuka Ihura ireha tiha, Tenavu nora monu 200 kinaae aqukeha kara varake vika nimirarave? ti.

³⁸ Minti tuvaro Ihuva vinavuka irero tiharo, Nanti nanti mparetie ruvavare aniavo? Oru tavaate, tumanta vinavuka oru tavamake viri vira tiva ami tiha, Mpareti vohaa kauquruqaima vaivo. Havuka taaraqantaqaima vaivo, ti.

³⁹ Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vaiinti nahenti tiva nimiro tiharo, Ne ekaa ukau vo kanta vo kanta oquvi variate, tiro.

⁴⁰ Minti tumanta vika vo kanta 100 navu oquvi vaumanta vo kanta 50 navu oquvi, mintiaqi vi ekaa vaiinti nahenti oquvi vaura.

⁴¹ Oquvi vauvaro Ihuva mpareti kauqurunavuvata, havuka taaraqantavata, varakero naaru-vaini taveharo Kotirara koqema iarao tivakero, mpareti nkuikero viti nai vaintinavu nimiro tiharo, Ho ne vare vika vuru nimimanta ekaa naate, tivakero havuka taaraqantavata raira kero ekaa vaiinti nahenti nimumanta

⁴² ekaa vika ho nora.

⁴³ Ho nomanta Ihura vaintinavu viraqaahai rutantuto utara nora uta varake, vaiinti nahenti mparetivata havukavata neha kora nuntu vare utaqi ruvaqi vi, 12 utanavu mpiqa kora.

⁴⁴ Vi entara 5,000 vaiinti airitahaa vi karara nora.

Ihuva varuva namari mare/turu vaura aiqu ravaqiro anura

(Matiu 14:22-33; Ioni 6:16-21)

⁴⁵ Ihuva kara nimiro viraqaahairo vaakama nai vaintinavu nititero tiharo, Nenavu naane votuqi vaarire varuva namari hini mantaraini taqa vare Besaida vatukaini oru vi vaiqe te vaiinti nahenti nititaari vika nai maaqa nai maaqa vuate, tiro.

46 Tumanta vinavuka votuqi vaarire vuvaro Ihuva verara aiqinaqaa Kotira aarareva oru vura.

47 Ihuva Kotira aarareva mini vuvaro entama vumanta votuqi vuka namari tavaara kanta oru vi vauvaro Ihuva nariaraa vataini mini vaura.

48 Ihuva qaqini mini vaiharo tavovaro uvaivano vinavuka vireka unaihairo aniharo votu vente vaumanta vinavuka votuqi vauka vukaari utiha namari rairaqi vi vaura. Vinavuka vukaari utiha namari rairaqi vi vauvaro aumaiqakaa aatitareva uvaro Ihuva vinavuka ntita kareva varuva vaura aiqugaahairo rava varero anura.

49-50 Viva aniharo vinavuka ai naatara kaare tumanta vinavuka tavovaro Ihuva varuva vaura aiqugaahairo rava varero ani vaumanta vinavuka voqamake aatu itomanta vika virara vaanave tihama qeteha oi oi ti vaura.

Vinavuka oi oi ti vauvaro Ihuva vaaka vinavukara tiharo, Muntuka paru i vaira variate. Tema anuro. Kia getaate, tiro.

51 Minti tivakero Ihuva votuqi vaarirero vinavuka hampata vauvaro uvaivano taiqa viro tirema vaumanta vinavuka voqamake ravukuvi kauqu runkinkiri i vaura.

52 Ihuva mpareti taaraiqa airiqama kero vaiinti nahenti nimumanta no okarara vira vaintinavu kia virara iriraiti, vika kia Ihura okarara kankomake irura.

Ihuva Kenesareti vataini oru vaiharo nihavuka koqema kora
(Matiu 14:34-36)

⁵³ Vinavuka oru vi varuva namari hini mantaraini Kenesareti vataini orure vaavire votu rumpate

⁵⁴ vi mantaraini vire umanta vi vatanaaka Ihura viraagamake tave, Ho Ihuva anivo, ti.

⁵⁵ Minti tivake vika kante oru vutuhai vuruhai aihavu vaiinti nahentika taintanavu vare Ihuva mini vaivo tunaini muntu kora.

⁵⁶ Ihuva vi vataraga vaiharo vo vatuka vo vatuka niharo inaara vatukave, nora vatukave, naahoqi vau vatukaragive, Ihuva mini mini ni vaumanta vi vatanaaka vika nai vatukaihai nihavu vaiinti nahentika tainta vare vuru vatukaaga vate, Ihurara mpo ike tiha, Hoe nihavi varia vaiinti nahentika ai utavaaga viti autama kevarave? tuvaro Ihuva hove tumanta ekaa vira utavaaga autama ko vaiinti nahentika koqema vura.

7

Kotiva tivatai uvava vaiinti uva aataro kero vairave, tura

(Matiu 15:1-9)

¹ Parasi vaiintinavuvata maara okara ti vau vaiintinavukavata Ihura tavareka Ieruharemihai ani Ihuva vaunaini ruvaagumavi vaiha

² tavomanta Ihura vainti hininavu vaiha Parasi vaiinti uva maara tu okarara qaqirake, kia kauqu hiqama karaiti, kara ne vaura.

³ Vi entara Parasi vaiintinavuvata ekaa Iutaa vatanaakavata nai kaivaqaukavara tivato uva maarara iriha minti mintima keha vika nai kauqu hiqe vaura. Vika kia kauqu mintimake hiqama karaiti, vika kia kara ne vaura.

⁴ Vika oru *maaketi*qī nuvake ani vaiha, kia nái kauqu mintimake hiqama karaiti, vika kia kara nora. Vika kaivaqaukavara *kaapu* hiqe okararave, tanu hiqe okararave, vi uvara vi uvara tiva nimura iriqi viha minti vaura.

⁵ Vika vi uvara iriqi ni vaukara ti, Parasi vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintinavukavata, Ihura ireha tiha, Tinavu kaivaqaukavara uva maara tiva torara ai vaintinavu vi uvara qumimaqamake kia iriraiti, qaqi kara ne variavo. Vinavuka nantihae minti variavo? ti.

⁶ Minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Nenavu unaqaraiqama keha Kotira kaiqa vare variakave. Aisaiaava haaru enta vaiharo niara avuqavuqama kero qara ntuva torave. Aisaiaava Kotira uva qoqaiqama keharo Kotiva mintima tivo tiro:

Maa vatanaaka noqihai ti hutu tuahere variavaro vika muntukavano kia tiriara vaivo.

⁷ Vika maara tihama vika nái kaivaqaukavara uvaqai vaiinti nahenti tiva nimihara ti, vika qumina ti hutu tuahere variavo, ti tura. *(Aisaiaa 29:13)*

Aisaiaava Kotiva tu uvara mintima kero qara ntuva torave.

⁸ Kotiva niara minti mintima iate ti uvara, ne vi uvara qumimaqamake qaqi vaiinti tivataa uvaraqai iriha ni variarave, tiro.

⁹ Minti tivakero Ihuva vika tiva nimiro tiharo, Ho koqema iavo. Kotiva minti minti iate tu uvara, ne vi uvara qoririma keha ni kaivaqaukavara tivato uvaraqai iriha ni variakave.

¹⁰ Mosiva Kotiva tivato uvara iriharo viva niara tiharo, *Nena noka qoka koqe okaraqai autu nim-*

itaane. Nai noka qokara vaaqu uva ti vaina vaiintira arukaate, turave.

¹¹ Mintima Kotiva tivato uvava vaimanta ne vi uvara kia iriraiti, nenta irike ne tiha, Vaiintivano nai noka qokara tiharo, Te nitanta kahaqiha nimore iaina monura kia nitanta nimiraiti, te vi monurara Kotira amitaaina monurave tirarave. Vaiintivano minti tirera, ne tiha,

¹² vi vaiintiva homa nai noka qoka kia kahaqiraitiro, qaqi varianarove, tiarave.

¹³ Ne hampi uva minti tiha ne Kotira uva qumi-maqama keha nenta kaivaqaukavara tiva nimu uvara viraqai vaiinti nahenti tiva nimi variarave, tiro.

Nana haikavanoe vaiinti qoraiqama kaivaro Kotiva virara kia koqe vaiintive tianarove? tura (Matiu 15:10-20)

¹⁴ Minti tivakero Ihuva vaiinti nahenti ru-vaaqumavi vauka qaiqaa naarama kero vikara tiharo, Ne ekaa te tire iaina uvara kankomake irihama variate.

¹⁵ Vaiintivano ne vai karava, vi karava kia ho vaiinti avu aato qoraiqamake vairave. Nai avu aatoqihairo qovaraiqaavi vai haikava, vi haikavaqai vi vaiintira qoraiqamake vairave.

¹⁶ Ni aato koqe aato vairera, ne vi uvara okara kankomake iriate, tiro.

¹⁷ Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti ru-vaaqumavi vauka mini kero naavuqi oru vau-manta vira vaintinavu viva vaaka uva tuqantaakero karara tu uvara okara vira irovaro

¹⁸ Ihuva tiharo, Ike, ne vi uvara kiae kankomake iriavo? Karavano aaqaihairo vaata avutaqi

vi vai haikava kia ho vaiinti avu aato qoraiqama kaanarove.

¹⁹ Vi karara naivaro kia vira avu aatoqi vige-taraitiro, vira araraqiqai otu variro ho viraqihairo qaqini tuvitarairave, tiro.

(Ihuva tu uvara vira okara mintimama vairo: Ne ekaa kara homa naivaro Kotiva vira kaara kia niara qora vaiintive tianarove, tura.)

²⁰ Ihuva minti tivakero uva vo tiharo, Avu aatoqihairo qovaraiqi haikava, vi haikava vi haikava vaiinti avu aato qoraiqama kairave.

²¹ Vaiinti avu aatoqihairo vaaqu kaiqa varaarira okarava qovaraiqivo. Quvaaraa-vanovata varaatavanovata hampi nuarira okarava viraqihairoma qovaraiqivo. Muara varaarira okarava viraqihairoma qovaraiqivo. Vaiinti arukaarira okarava viraqihairoma qovaraiqivo. Vora qoraintintirove, vora naatantirove, hampi nuarira okarava viraqihairoma qovaraiqivo.

²² Vora airairara muntuka ntiraro varaarira okarava viraqihairoma qovaraiqivo. Monuve airairave vateharo qaiqaa qaiqaa voqavata vataare tivakeharo varaarira okarava viraqihairoma qovaraiqivo. Una uva tiariravave, nai vaata hampi gohaama keharo ni variariravave, vora airairara tivata timiataarave tiharo vira toma amitaariravave, vaiinti vora autu vataini tuvi vuarire tiro, una uva tiariravave, te nora vaiintima vauro tiariravave, hampi ruhaainararaqai iriqi nuariravave,

²³ vi okarava vi okarava vaiinti avu aatoqihairo qovaraiqama viro vira avu aato qoraiqama

kaivaro vira kaara Kotiva virara qora vaiintive ti vairave, tiro.

*Vo vatanaa nahentivano Ihurara kempukaiqa-
makero irurara tura
(Matiu 15:21-28)*

²⁴ Ihuva minti tivakero vi vatara mini kero oru vo vatani Taiaa vatukavata Saidoni vatukavata vau vataraga oru vaura. Viva mini oru vaiharo vi vatanaaka te maini aniainarara irivorave tiro, oru vo naavuqi vauvarovata, nahenti vovano Ihuva anurara vaaka irura.

²⁵ Vi nahentira raavura avutaqi vaanavano vauvaro vi nahentiva Ihuva vuraqi orurero Ihura aigutaraini hiqiri viro vaura.

²⁶ Vi nahentiva kia Iutaa vatanaa nahenti vairaitiro, viva Siria vatani Fonisia vatukaqi vatato nahentiva vaura. Viva Ihurara tiharo, Mpo, ti raavuraqihaira vaana atitairaro qaqini aitaraaire, tiro.

²⁷ Nahenti viva minti tuvaro Ihuva nai tiva amiharo uva tuqantaakero tiharo, Aqao, kaiqe te tenta vaintaira naane kara nimiare. Hauri te vaintivano ina karara varake vairi aqu nimitaarorave, tiro. «Ihuva uva tuqantaakero tu uvara okara mintimama vairo: Viva tiharo, Kaiqe te Iutaa vatanaaka naane kahaqiare. Hauri te vo vatanaaka naane kahaqiarorave, tiro.»

²⁸ Tuvaro vi nahentiva tiharo, Nora Vaiintio, are quqaama tira iarao. Ho vairinavu tainta ankaraaqi vaiha vaintivano kara viti aqukaira ho ne variarave, tiro.

²⁹ Nahenti viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Koqema tiarao. Are minti tiaravera te vaana

vira atitauraro qaḡini aitaraivaro ai raavuravano homa vaivo. Ho nena maaḡaini vuane, tiro.

³⁰ Ihuva minti tuvaro nahenti viva nai maaḡaini anirantero viro orurero tavovaro vira raavuravano taintaḡaa ho vaite vauvaro vaanavano vi nahenti vaintiruraḡihairo qaḡini aitarero vurama.

Ihuva aatovata novata tintavu vaiintira ko-ḡema kora

³¹ Ihuva vatuka vo Taiaini variro viraḡaahairo Saidonini oru variro vihairo virantero Dekapolisi vatukanavu vara mini kero Kariri Varuva namari vainaini tuvurora.

³² Mini tuvurero vaumanta yokuka vaiinti vo vita vare Ihuva vaunaini vuru kora. Vi vaiintira aato tinta vuvaro viva uvavata kia tu vaiintiva vaumanta vika vira vita vare muntu Ihuva vaunaini ke Ihurara mpo tiha, Nena kauḡu viraḡaa vatairaro ho variarire, ti.

³³ Vinavuka minti tuvaro Ihuva vi vaiintira vitero vaiinti nahenti mini kero oru nariaraatanta vaiha Ihuva nai vuḡa vi vaiintira aatona vatero viraḡaahairo taara vihikero taara vi vaiintira maaḡiriḡaa vatero

³⁴ naaruvaini taveharo ae tiro, nai uvaḡihairo tiharo, *Epatave—Qantuaraane*, tiro.

³⁵ Minti tuvaro vira aato tinta vuva vaakama ho qantua vuvaro viva ho iriro vauvaro vira maaḡirivanovata ho vauvaro vi vaiintiva vutukero uva ti vaura.

³⁶ Mintuvaro Ihuva vira navunaakara kem-pukaiḡama kero tiharo, Maa haikara tavaanara kia voravata tiva amiata, tiro.

Ihuva minti tumanta vika Ihuva tu uvara kia iriraiti, vi uvara viti viri ekaa vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vaura.

³⁷ Vika viti viri vi uvara tiva nimiqi vumanta vi uvara iruka ike tiha kauqu runkinkiri i vaiha tiha, Viva ekaa kaiqa koqema kero vare vaivave. Aato tinta vuaka viva koqema kaimanta ho iri variarave. Kia uva ti variaka viva koqema kaimanta vika ho uva ti variarave, tura.

8

Ihuva qaiqaavata inaara kara airiqama kero nimura

(Matiu 15:32-39)

¹ Vi entara vaiinti nahenti airitahaa Ihura tavareka ani ruvaagumavi vaura. Vika kia karavata ruva vararaiti, ani uki vauvaro Ihuva nai vaintinavu naarama kero tiharo,

² Te vaiinti nahenti uki variakara aagurihama nimate vauro. Vika taaramo enta ti vataake variqi viha vika nai vare ania karara nama taiqa kaavo.

³ Te vika nai maaqaini nititama kaari vika narara viha aarana *vuakaatama/vuakaatauma* vi hiqintivorave. Vika hini kiaka niaraihaivata aniakave, tiro.

⁴ Ihuva minti tumanta vira vaintinavu aqao ti, Maini qumina kantave. Taihaie tenavu kara varake vika nimirarave? ti.

⁵ Vika minti tuvaro Ihuva vinavuka irama nimitero tiharo, Nenavu nanti nanti mparetie ntuva taavo? tumanta vinavuka tiha, Mpareti 7 navu ntuva tauro, ti.

⁶ Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vaiinti nahentiara vatakanta oquvuate tivakero mpareti

7 navu varakero Kotirara koqema iarao tivakero vi karara nkuikero nai vaintinavu nimiro ne vaiinti nahenti nimiate tiro. Tumanta vinavuka vaiinti nahenti uki vauka nimura.

⁷ Nimuvaro Ihuva inaara havukanavuvata vatora varakero Kotirara koqema ira iarao tivakero tiharo, Ne havukavata rairake nimiate, tiro.

⁸ Minti tumanta vinavuka kara vira varake vika nimumanta vaiinti nahenti vika ho nora. Ho neha hini kara qaqi kora vira vaintinavu nuntu vare rutantuto utara 7 navu mpiqa kora.

⁹ Vi entara 4,000 vaiinti nahenti airitahaa vi karara ho nora.

¹⁰ Ho Ihuva vaiinti nahenti mintima kero kara nimiro vika nititama kero viraqaahairo viva nai vaintiaravata votuqi vaarirero varuva taqa varero Damanuta vataini vura.

Parasi vaiintinavu Ihurara nora kaiqa tinavuvata humiqaane tura

(Matiu 16:1-4; Ruki 12:54-56)

¹¹ Ihuva Damanuta vataini viro oruromanta Parasi vaiintinavu Ihuva vaunaini oru vi orure Ihura tirorima amitareka vira avateha tavaare tivake tiha, Are nora kaiqa vo tinavu tivuqaa varairage tenavu taveha, ariara quqaama Kotiva vira atitairave tiare, ti.

¹² Vinavuka minti tuvaro Ihura muntukavano qoraiquvaro viva ae tiro, Vate varia vaiinti nahentika nantihae tiha, Nora kaiqa vo tinavu humiqairage tenavu tave ai okarara quqaave tiare, ti variavo? Te quqaa uva tiari iriate. Vate maa entara vaika vaiqe te kia tenta okara vika numiqehama nora kaiqa vo vararerave, tiro.

¹³ Ihuva minti tivakero qaqira vinavuka mini kero votuqi vaarirero anirantero varuva hini mantaraini taqa varero vurama.

*Parasi vaiinti kaiqa aatu rauriha variate tura
(Matiu 16:5-12)*

¹⁴ Varuva namariqaa oru vi vaumanta Ihura vaintinavu mpareti tauruke kia ruva vararaiti, mpareti vohaiqaqai votuqi vare anuvaro

¹⁵ Ihuva uva vo tuqantaakero vinavukara ti-haro, „Kaupititiravano avituma viro mpareti ntera kaivaro noqa virave.” Parasi vaiintinavuvata Herotivavata vika kaupititira voqaarama variavo. Nenavu vika naatu rauriha variate, tiro.

¹⁶ Minti tumanta vira vaintinavu Ihuva tuqantaakero vato uvara okarara kia iriraiti, nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Nana uvae tivo? Mpareti tauru kaunara vira kaarae minti tivo? ti.

¹⁷ Minti ti vauvaro Ihuva vinavuka tu uvara iriro tiharo, Ne nantihae mpareti tauru kaara vira kaara nai tiva ami nai tiva ami i variavo? Kiae ni avu aato kenko timanta iriavo? Ni avu aato tinta vimantae kia ho iriavo?

¹⁸ Ne avu vataaka kiae ho tavaavo? Ne aato vataaka kiae ho iriavo? Te kaiqa varaunarara ne taurue kaavo?

¹⁹ Te 5,000 vaiinti nahenti mpareti vohaa kauquru nkuike nimitaavauna entaraqaa kia no karara nuntu vareha, ne nanti nanti rutantuto utarae mpiqa korave? tiro.

Ihuva minti tumanta vika tiha, Ho vi entara tenavu uta 12 navu mpiqa kaavaunarave, ti.

²⁰ Vinavuka minti tuvaro Ihuva qaiqaa tiharo, Ho te 4,000 vaiinti mpareti 7 navu nimitaavauna

entaraqaa, kia no karara nuntu vareha, ne nanti nanti utae mpiqa korave? tiro.

Minti tumanta vinavuka tiha, Ho tenavu uta 7 navu mpiqa kaavaunarave, ti.

²¹ Vika minti tuvaro Ihuva tiharo, „Nenavu te vi kaiqara varaunarara iriataara vaimanta kia iri-arave. Nenavu mpareti kia vararaiti vohaiqaqai vare aniarara ti, ne quminama nai tiva ami nai tiva ami i variavo.„ Ni aato kenko tira ti okarara kankomake iriataara vaimanta ne kiae ti okarara kankomake iriavo? tiro.

Ihuva vaiinti vo avu qimpavura rampai amitora

²² Ihuva nai vaintiaravata oru viro Besaida vatukaini orurero mini vaumanta vokuka avu qimpavu vaiintira vita vare Ihuva vaunaini vuru ke Ihurara mpo tiha, Are maa vaiintiraqaa nena kauqu vatairaro vira avu rampai viraro ho tavaarire, ti.

²³ Minti tuvaro Ihuva avu qimpavu vaiintira kauqu utu varero vira vita varero vatuka aaqaini vuru kero mini vaiharo vira avuqaa taara vi-hikero nai kauqu viraqaa vatero vira irero, Are vo haika hoe tavaarao? tiro.

²⁴ Ihuva minti tuvaro vi vaiintira avu rampai vireva uvaro viva vutuni vutu tavero tiharo, Te vaiinti tave vauramanta vika vi anihama vika katarivano vi anintemake ni variavo, tiro.

²⁵ Minti tuvaro Ihuva qaiqaavata nai kauqu vira avuqaa vatovaro vi vaiintiva aitutuma tave vauvaro vira avuvano koqemakero rampai vuvavo viva ekaa haika anoma kero ho tavora.

²⁶ Vi vaiintiva koqemakero ekaa haika ho tavovaro Ihuva vira atitero tiharo, Are kia anirantera

vi vatukaraqaa viraitira, nena maaqaini vuane, tiro. Ihuva turama.

Pitaava Ihura okarara tura
(*Matiu 16:13-20; Ruki 9:18-21*)

²⁷ Viragaahairo Ihuva nai vaintinavuaravata oru Sisaria Piripai aumanto vau vatukanavuraqi viro. Mini aaraini viharo Ihuva nai vaintinavu irero tiharo, Vaiinti nahenti tiriara ta vaiintirave tihae ti variavo? tiro.

²⁸ Minti tumanta vinavuka tiha, Vokiaka ariara viva Ioniva namari nimi vau vaiintivave ti variamanta, vokiaka ariara viva tinavu kaivaqava Elaitaavave ti variamanta, vokiaka ariara viva tinavu kaivaqava paropeti vaiinti vovano qaiqaa govarama viro ni vaivo ti variavo, ti.

²⁹ Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka irero tiharo, Ho nentanavu vo? Nentanavu tiriara ta vaiintirave tihae ti variavo? tiro. Minti tuvaro Pitaava tiharo, Are *Mesaiaavano—Kotiva atitai vaiintivama* variarao, minti tiva kehama ti vau narave, tiro.

³⁰ Minti tuvaro Ihuva vinavukara kempukaiqamakero tiharo, Kia vokavata vi uvara tiva nimiate, tiro.

Ihuva naantiara nai qutu vuainarara tiva nimura
(*Matiu 16:21-28; Ruki 9:22-27*)

³¹ Minti tivakero Ihuva uva hoqarama tero viva naantiara nai qutu vuainarara vinavuka tiva nimiro tiharo, Te Vataini Vatatai Vaintika vaiha airi aiha vuaina haikara vararerave. Nora vaiintivanovata, Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti varia vaiintikavata, vika tiriara qumina vaiintive

tiha ti qoririma timitevarave. Vika mintihama ti harukaiqe te qutuvi taaramo enta varima qaiqaa qaqi himpirerave, tiro.

³² Ihuva vi uvara vutukero qoqaa vinavuka tiva nimuvaro Pitaava vira vita vuru auvahini kero virara aqao tiro, Kia minti tiane, tuvaro

³³ Ihuva tuqantaa viro nai vaintinavu tavero Pitaara atiharo tiharo, Sataanio, niaraini vuane. Are kia Kotiva iritaintema keravauve iri variarao. Are qumina vaiintivano irintema kerama iri variarao, tiro.

³⁴ Ihuva minti tivakero vaiinti nahenti uki vaikavata nai vaintinavuvata naarama kero vika tiva nimiro tiharo, Ti tivataqiro aniarira vaiintiva, viva nai muntuka vaina haikara qaqira kero, nai aruke hirite katarira vara aqu varero ti naantiaraini aniarire.

³⁵ Nai vataini qaqi variainararaqai noraiqaakero iriqiro vi variarirava, vi vaiintiva ekaarama qutu vuanarove. Vaiintivano tiriara iriqiro viharo ti kaiqa varareva ti uva iriqiro viharo vuru qutu vuarirava, vi vaiintiva ekaa entama qaqi variqiro vuanarove.

³⁶ Vaiintivano vataini variqiro viharo ekaa airaira ruvaaquma kero viraqaahairo qutu viraro vira airairavano nantiakeroe vira ho kaqianarove?

³⁷ Vaiintivano qutu viro nana koqaae amiharo qaiqaa qaqi variqiro vuanarove?

³⁸ Maa entara vataini varia vaiinti nahentika qora kaiqa varehama Kotira qaqira kaavo. Vaiinti vovano ti kaarave ti uva kaarave kaurira haika ti timirera, te Vataini Vatatai Vaintika naantiara te tuvuaina entaraqaa naivata kaurira

haika vara amirarave. Vi entara ti Qora mpeqa okaravano tiqaahairo ataa i vairaqe te takuqi vai *enselika* vataake tuvirerave. Vi entara te vi vaiintira nai qoririma amitararave, tiro. Ihuva turama.

9

¹ Ihuva minti tivakero tiharo, Te quqaa tiari iriate. Vaiinti hininavu maini himpите variaka, vinavuka kia qumina qutu vivarave. Vinavuka Kotiva vaiinti nahentiqaa raqikiainara tavama kema, qutu vivarave, tiro.

*Ihura vaata aahuva vaata kuqu vura
(Matiu 17:1-13; Ruki 9:28-36)*

² Ihuva minti tuvaro 6 enta aitaroyaro Ihuva Pitaaravata, Iemiravata, Ioniravata, vinavukaqai ntita varero aiqinaqaa nariaraanavu vaireka vurama. Mini orure vauvaro vinavuka nivuqaa Ihura vaatavano vo vaata koqe vaata kuqu vuvaro

³ vira utavaaqavanovata takuqiharo voqamakero hantaiqiharo vaura. Vaiinti vovano kia ho hiqama kairaro mintima kero takuqu vuanarove.

⁴ Vira vaata mintima kuqu vuvaro vaumanta vira vainti taaramonavu vaiha tavomanta Elaitaaka Mosika vinavuka kaivaqaukatanta govaramavi vaiha Ihura vataake uva ti vaura.

⁵ Vitanta Ihura vataake uva ti vauvaro Pitaava Ihurara tiharo, Maara ti variara vaiintio, koqemama tenavu ai vataake maini ururaukama vauro. Are hove tirera, tenavu haraara naavu taaramonavu ariara vo, Mosirara vo, Elaitaarara vomake, kaqa nimitaare, tiro.

⁶ Vinavuka voqamake naatu ite vauvarora tiro, Pitaava nana uvae tirare tiharo vi uvaraqaí tura.

⁷ Minti tuvaro tonavuvano qovarama viro hihipaama viro vinavuka mantaaga komanta avutaqi vauvaro uvavano tonavuqihairo tiharo, Maara ti Maaqu, ti hantuqa hari vai vaintivama vaivo. Nenavu vira uvaqaí iriate, tiro.

⁸ Minti tumanta vira vaintinavu vaaka tuqantaa taqantaa iha tavovaro kia vaiinti vovanovata Ihura tataaga vauvaro Ihuva nariaraqaí vaura.

⁹ Mintumanta vinavuka aiqinaqaahai tuvi vauvaro Ihuva vinavukara kempukaiqaa kero tiharo, Nenavu vaaka tavaara vi haikara kia vokavata tiva nimiate. Ne qaqirake vaiqe te Vataini Vatatai Vaintika naantiara te qutu vuainaraqihai qaiqaa qaqi himpi variari ho vi entaraqaahai virara nenavu vaiinti nahenti tiva nimiqi vuate, tiro.

¹⁰ Ihuva minti tumanta vinavuka Ihuva tuntemake, kia vokavata vi uvara tiva nimiraiti, vika náiqai nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Ihuva nai qaiqaa qaqi himpuainarara ti uvara nana uvae tivo? ti.

¹¹ Minti tivake vinavuka Ihura ireha tiha, Maara okara ti varia vaiintika mintima tinavu tiva timiha tiarave. Elaitaava tinavu kaivaqava viva naanema qovaraiqianarove, ti variarave. Vika nantihae minti ti variarave? ti.

¹² Vinavuka minti tuvaro Ihuva vinavuka náí tiva nimiro tiharo, Ho vika quqaama ti variarave. Elaitaava naane ekaa haika avuqavuqama kero qaiqaaroqarama kareva tuvuarirava vaivo. (*Mal 4:5*)

Ti Vataini Vatatai Vaintikara vo? Nana uvae tiriara vukuqi qara ntuva tova vairave? Tiriara

viva airi aiha vina haikara varaqiro viramanta viraqaahai vika vira qoririma kehama qumina vaiintive tivarave tiro, vukuqi mintimake gara ntuva torave.

¹³ Ho te niara tiha, Elaitaava vaaka avuni ani vaurarama turo. Viva ani vaumanta vo vaiintinavu hampi okara autuataa umanta vi okarara vira autu amitorave. Kotira vukuqi gara ruva tontemake, vika vira mintima amitorave, tiro.

Ihuva vaintiqihairo vaana atitama kovaro aitarero vura

(Matiu 17:14-21; Ruki 9:37-43)

¹⁴ Ihuva minti tivakero vinavuka hampata tuvura. Vinavuka Ihuva vainti hininavu konaini tuvuvu tavomanta vaiinti nahenti airitahaa ruvaqumavi vaumanta maara okara ti vau vaiintinavuka mini vaiha Ihura vaintinavu hampata tirori vaura.

¹⁵ Vinavuka tuvumomanta mini ruvaqumavi vauka vaakama Ihura tave voqamake ravukuvi kante oru vira uva mantovaro

¹⁶ Ihuva nai vainti hininavu irero tiharo, Nenuvu nana kaarae vika hampata tirori variavo? tiro.

¹⁷ Minti tuvaro vaiinti nahenti ruvaqumavi vuraqihairo vaiinti vovano vira tiva amiro tiharo, Maara ti variara vaiintio, vaanavano ti maaqu avutaqi vaivaro viva kia ho uva timantara ti, te are iananaini vira vite anuro.

¹⁸ Vaaavano ti maaqu ravaqavu keharo vira vatani aqukaivaro hiqirivaro vira noqihairo taaraparaqai raivaro viva nai aarai tenti ane vaivaro vira vaatavano raqikivi vaivo. Te ai

vaintinavuara vaana atitaivaro aitare vuarire tura-
ramanta vika vira atitaavarovata, kia ho aitarero
virave, tiro.

¹⁹ Vi vaiintiva minti tuvaro Ihuva vi uvara iriro
tiharo, Ne maa entara varia vaiinti nahentika
Kotirara qumimaqa ihama kia virara iriavo. Ike,
ne ti popohama timite variamanta te nanti nanti
entae ni hampata variqi virerave? Te nanti nanti
entae ni kahaqirerave? Ho vi vaintira vita vare te
iainaini aniate,

²⁰ tumanta vi vaintira vite anuvaro vaana
viva Ihura tavamakeru vi vaintira voqamakeru
raqikivi raqikivi uvaro viva vatakanta hiqiri viro
tuqantaa taqantaa i vauvaro taaraparavano vira
noqihairo re vaura.

²¹ Minti vauvaro Ihuva vira qora irero tiharo,
Tairentae maa vira hoqarama kero mintivo? tiro.
Minti tuvaro vira gova tiharo, Ti vainti vira
naatirukaahairo mintiaqiro virave.

²² Vaanavano vira arukarare tiro, vira vara
ihaqira aqukero, namariqira aqukero i vairave.
Are tinavu ho kahaqirava vairera, tinavuara mpo
ike tiva timiteharama tinavu kahaqiane, tiro.

²³ Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Are tihara,
Tinavu ho kahaqirava vairerave tianarave. Are
kia iriarao? Kotirara kempukaiqaakero irirava
ekaa kaiqa ho varaanarove, tiro.

²⁴ Tuvaro vainti vira gova vaakama tiharo,
Ho te Kotirara iriqi vi vaurava kiama ho vaivo.
Arevata ti kahaqiraqe te Kotirara kempukaiqama
keha iriqi vuare, tiro.

²⁵ Minti tuvaro Ihuva tavomanta vaiinti na-
henti ruvaaqumavi vauka hihai hihai aumanto
anuvaro Ihuva vaana vira atiro tiharo, Are kia

uva tiara vaanavave. Are aato tintavi vaanavave. Are vi vaintiraqihaira aitarera vuane. Kia qaiqaavata vi vaintiraqi viqetera variane, tiro.

²⁶ Minti tuvaro vaana viva oi oi tiharo vogaqamakero vi vaintira raqikikero raqiki aqukero iharo aitarero vuvaro vainti viva aavata qutu vura voqaara vaumanta vaiinti nahenti tihama, Viva qutuma vivo, ti.

²⁷ Tuvaro Ihuva vira kauqu utu varero vira vara vaaviarama kovaro vi vaintiva ho himpiro vaura.

²⁸ Vi vaintiva ho himpiro vauvaro Ihuva viraqaahairo naavuqi oru vauvaro vira vaintinavu oru vira evaara ireha tiha, Tenavu vi vaanara atitaurarovata, nantivaroe tinavu no kia irivo? ti.

²⁹ Vinavuka minti tuvaro Ihuva vikara tiharo, Mintina vaanara kia ne ho qaqi atitaivaro vuanarove. Ne Kotira aarehama atitaivaro ho aitarero vuanarove, tiro. Ihuva turama.

Ihuva qaiqaavata nai qutuaina uvara nai vaintinavu tiva nimura

(Matiu 17:22-23; Ruki 9:43-45)

³⁰⁻³¹ Viraqaahairo Ihuva nai vaintiaravata oru viro vi vatara vara mini kero Karirini oru viro. Mini viharoma vakaaka vutukero nai vaintinavu tiva nimoreva iharora tiro, viva vovanovata tenavu vuaina okarara iriantorave tiro, evaara vura. Ihuva nai vaintinavu tiva nimiro tiharo, Vovano ti Vatani Vatatai Vaintika qoqaiqama kaira ti ravaaqavu vare vaiinti kauquqi vuru kaimanta ti harukaiqe te qutuvi taaramo enta varikema qaiqaa qaqi himpirarave, tiro.

³² Ihuva minti tumanta vira vaintinavu kia vi uvara okara kankomake iriraiti, viva tura aatu qeteha vika kia vi uvara okarara iramake irura.

Tavave tinavugihairo nora vaiintiqama viro varianarove? tura

(Matiu 18:1-5; Ruki 9:46-48)

³³ Vinavuka oru vi Kapenaumini orurovaro Ihuva naavu voqi oru vaiharo nai vaintinavu irero tiharo, Nenavu aarana aniha nana uva tivaqi anihae tirori variavo? tiro.

³⁴ Viva minti tumanta vinavuka kia uva tiraiti, evaara vaura. Vinavuka aarana aniha mintima ti, Tavave tinavugihairo avuniqamaviro varianarove? ti. Minti turara ti, vika kauriha kia Ihura vi uvara tiva amura.

³⁵ Vinavuka kia uva tuvaro Ihuva oquviro nai vainti 12 navu naarama kero tiva nimiro tiharo, Kaiqe te avuni nora vaiintiqama vuaina okarara ni tiva nimiare. Vi vaiintiva vainti nahenti naantiaraini vaiharo vika paanaa haika vareharo variaina vaiintivama varianarove, tiro.

³⁶ Ihuva minti tivakero viva vainti naatiru vita varero vinavuka nivuqaa vara himpimatero viraqaaahairo vi vaintirura ravukutero tiharo,

³⁷ Vaiinti vovano tiriarao tiro, maa vaintirura voqaara vaiharo voravata quahama amiteharo viva tivata quahama timitaanarove. Viva mintiharoma Kotiva ti tititairavata quahama amitaanarove, tiro. Ihuva turama.

Vo vaiintivano Ihura autu reharo kaiqa varora
(Ruki 9:49-50)

³⁸ Ihuva vi uvara tuvaro Ioniva tiharo, Maara ti variara vaiintio, tenavu tavauraro vaiinti vovano ai autu reharo vaana atite vairave. Vi vaiintiva

kia tinavu hampata ai avataqi ni vai vaiintiva vaimantara ti, vira qioqama tauro, tiro.

³⁹ Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Kia vi vaiintira qioqama kaataarave. Vovano ti hutu reharo nora kaiqa vareharo viva viraqaahairo kiama vaaka tiriara qora uva tianarove.

⁴⁰ Vaiintivano kia tinavu kaiqa vara qoraiqama timitaarirava vairera, vi vaiintiva tinavu ka-haqama timitaariravama varianarove, tiro.

⁴¹ Te tiari iriate. Ne namariara naataa ivaro vovano niara vika Ihura vaintive tiharo namari ni nimirera, Kotiva kia vi vaiintira tauru karaitiro, naantiara vira noqaa koqemakero amianarove, tiro.

*Qora aara vora umiqevorave tura
(Matiu 18:6-9; Ruki 17:1-2)*

⁴² Ihuva minti tivakero vainti naatiru vaaka ravukutorara tiharo, Maa vaintirura voqaara ti uva irirava vairaro vaiinti vovano anirero qora aara vira umiqairera, vira kaara vi vaiintira uvavano nai nora uvama varianarove. Koqemama kia vi vaintirura qora aara umiqai entaraqaa vi vaiintira auntaqi nora ori kantarumake nora varuva namariqi aqukaataarave, tiro.

⁴³ Vi uvara irihara ai kauqu hinivano qora kaiqa vare vairera, vira teqa aqukaane. Koqemama vohaa kauquqai vairava naaruvaini vira qaqi variqira vinarave. Are qora kaiqa vareharama taara kauqu vairava vairaro kia qimpaina iharaqi ai aqukaantorave.

⁴⁴ [Vi vataraqi iviruqavano qutu vuaka vaata qaqi namaqi vi vaivaro ihavanovata kia qimpa viraitiro, qaqima itaqiro vi vairave.]

⁴⁵ Ai aiqū hinivano qora kaiqa vare vairera, vira teqa aqukaane. Koqemama vohaa aiqūqai vairava naaruvaini oru vaira qaqi variqira vinarave. Are taara aiqū vairava vairaro ai nora iha ite vainaraqi aqukaantorave.

⁴⁶ [Vi vatarāqi ivirūqavano qutu vuaka vaata qaqi namaqi vi vaivaro ihavanovata kia qimpa viraitiro, qaqima itaqiro vi vairave.]

⁴⁷ Ai hini avuvano qora kaiqa varairera, ho nena avu hini vaurukaane. Koqemama are vohaa avuqai vairava Kotiva raqikina vatukaraqi oru vira qaqi variqira vinarave. Ai avu taaraqanta vairava qora kaiqa vare vairaro naantiara ai nora iha itainaraqi aqukaantorave.

⁴⁸ Vi vatarāqi ivirūqavano qutu vuaka vaata qaqi namaqi vi vaivaro ihavanovata kia qimpa viraitiro, qaqima itaqiro vi vairave. (*Aisaiāa 66:24*)

⁴⁹ Hore karaqaa aataintema kero, naantiara ihavano ekaa vaiinti nahenti ita kaanarove.

⁵⁰ Hore koqe haikave. Horevano qoraigama viro kia hiakaa irera, kia ho vira qaiqaa autu kairaro hiakaa ianarove. Ho ne hore koqera voqaara vaiha, muntuka parumakeha nariara nariara koqema nimitaqi vuata, tura.

10

Nahenti qaqirake okarara Ihuva vika tiva nimura

(Matiu 19:1-12; Ruki 16:18)

¹ Ho Ihuva vi vatara mini kero Iutia vataini oru viro Iotani Namari taqa varero Iotani Namari hini mantaraini vura. Mini oru vaumanta qaiqaa

vaiinti nahenti airitahaa viva vaunaini uki vauvaro ho Ihuva tota tuntema kero, qaiqaa vakaaka vika tiva nimura.

² Ihuva mini vaumanta Parasi vaiintinavu viva vaunaini orure Ihurara hampi uva tiarire ti, vira irama amite tiha, Hoe vaiintivano nai naata qaqira kaanarove? ti.

³ Tuvaro Ihuva vika nai irama nimitero tiharo, Haaru ninavu kaivaqava Mosiva nana uva okarae tiva taatautorave? tiro.

⁴ Ihuva minti tumanta vinavuka tiha, Ho Mosiva uva okara mintima tiva taatautorave: Vaiintivano nai naata qaqira kareva iharo gara ntuva kero nai naata amiro tiharo, Ho ai qaqira kauro, tiharoma atitaanarove turave. Mosiva mintima vi okarara tiva taatautorave, ti.

⁵ Vinavuka minti tuvaro Ihuva tiharo, Mosiva vaiharo tavomanta ni kaivaqaukavara kia vaaka Kotira uva irireka aŭti vaukama vaurave. Vika mintiake vauvarora tiro, ho Mosiva vi uvara tiva taatautorave.

⁶⁻⁷ Tota hoqarero kia mintima vaurave. Tota Kotiva naaruvavata vatavata autu kero vatero tiharo, Te vaiintivata nahentivata vohaa autuke vataunarara tiro, vaiintivano nai noka qoka kero, nai naatantiro avitumavi variqi vihatanta, vitanta vohaa vaatama vaivarave, turave.

⁸ Vitanta kiama vo vaata vo vaata vairaiti, vitanta vohaa vaataqaima vairave.

⁹ Ho Kotiva vivama vaativata naatavata avitumakero vohaa tampama kairara tiro, hauri vovano vitanta raira kaantorave, tiro.

¹⁰ Ihuva minti tivakero naavuqi oru vaumanta vira vaintinavu Ihura vi uvara okarara irovaro

¹¹ Ihuva vinavuka tiva nimitiro tiharo, Vaiinti vovano nai naata qaqira kero vo nahenti varairava, vi vaiintiva mintiharoma nai naata qoraiqama amitero qaraaka nahentintiro niharoma naata vaati varaa okarara raqama kaanarove.

¹² Vira voqaara nahentivano nai qorainti qaqira kero qaraaka qorainti varairava, vi nahentivavata qaraaka qoraintintiro niharoma muarama vikantiro nuanarove, tiro.

Ihuva vainti haikaqaa nai kauqu vateharo koqema nimitora

(Matiu 19:13-15; Ruki 18:15-17)

¹³ Ihuva vaumanta vaiinti nahenti vika nai vainti ntita vare Ihuva nai kauqu vikaqaa vataarire ti, Ihuva vaunaini vuru karare tumanta Ihura vaintinavu vika tave vika qioqiha niti vaura.

¹⁴ Mintuvaro Ihuva taveru vinavuka nai nimitiro tiharo, Aqao, vainti haika qaqi kaimanta te iainanaini aniate. Kia vika aara kuvai nimitaate. Vaiinti nahenti maa vaintika voqaantemake Kotirara irika, vikama Kotiva raqikiaina vatukaraqi vaiivarave.

¹⁵ Te quqaa uva tiari iriate. Vaiintivano kia vainti naati voqaantema kero, Kotira uva iriraitiro vairava, vi vaiintiva kia Kotiva raqikina vatukaraqi ho vuanarove, tiro.

¹⁶ Minti tivakero vainti haika vika ravuku kero nai kauqu vikaqaa vateharo vika koqema nimitora.

Airi airaira vate vau vaiintirara tura

(Matiu 19:16-30; Ruki 18:18-30)

¹⁷ Ihuva aaraini vireva uvaro vaiinti vovano kantero oru Ihura irero tiharo, Are maara ti variara vaiintiva koqevave. Te nana koqe kaiqae

Kotira vara amitaqi vihae te naantiara ekaa enta koqemake qaqi variqi virarave? tiro.

¹⁸ Minti tuvaro Ihuva vira nai tiva amiro tiharo, Are nantiharae tiriara vaiinti koqevave tiarao? Kotiva vivaqaima koqeva vairave.

¹⁹ Are Kotiva tiva taatauto uvara irianarave. Vira uva mintimama vaivo:

Kia vora arukaane.

Kia vora naatantira muara nuane.

Kia muara autuane.

Kia una uva tiane.

Kia unaqaraiqama kehara vora airaira varaane.

Nena noka qoka koqe okaraqai autu nimitaane, turave. *(Katu Varora 20:12-16)*

Kotiva tiva taatauto uvava mintimama vaivo, tiro.

²⁰ Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva tiharo, Maara ti variara vaiintio, te vainti naatika vaiha ekaa vi uvara iriqi vivima vate maa vauro, tiro.

²¹ Minti tuvaro Ihura muntutavano vi vaiintirara vauvaro vira taveharo tiva amiro tiharo, Are vohaa kaiqaqai varaataarave. Oru nena vatena haikara nuntu kera nimihara koqaa varerama vuru kia airaira vataa vaiinti nahentika rairakera nimiraroma naaruvaini ai koqaa variarire. Mintima kera viraqaahaira ti tivataqira aniane, tiro.

²² Ihuva minti tuvaro vi vaiintiva vi uvara iriro ua viri aratero vaura. Viva airi airaira vatovara tiro, kia Ihura uva iriraitiro, qaqira kero vira muntutavano qoraiquvaro vurama.

²³ Vi vaiintiva vuvaro Ihuva nai vaintinavu viti viri aitutuma tavero tiharo, Airi airaira vate

vaiintika Kotiva raqikina vatukaraqi vukaari utihama vivarave, tiro.

²⁴ Minti tumanta vira vaintinavu vi uvara iri tiha, Ike, Ihuva nana uvae tivo? tuvaro Ihuva qaiqaavata vi uvara tiharo, Ti vaintinavuvauvo, vaiinti nahenti vukaari utihama Kotiva raqikina vatukaraqi vivarave.

²⁵ *Kamerivano* uqa noqi ho ruqiaraarirava vairavauve, airi airaira vataaina vaiintiva vivavata Kotiva raqikiaina vatukaraqi ho vuanarove, tiro.

²⁶ Ihuva minti tumanta vira vaintinavu vira uvara airi aato iriha tiha, Ike, airi airaira vateka kia Kotiva raqikinarai ho vivera, Kotiva nai ta vaiintikae ntitaanarove? ti.

²⁷ Vira vaintinavu minti tuvaro Ihuva vinavuka aitutuma tavero tiharo, Vataini variaka vika nai kempukaqaa kiama ho vivarave. Kotiva ka-haqira vika ho vivarave. Kotiva ekaa kaiqa vare vaivama vaivo, tiro.

²⁸ Minti tuvaro Pitaava tiharo, Ho tavaane. Tenavu ai avataqi virera iha, ekaa haika mini ke qaqima anuro, tiro.

²⁹ Pitaava minti tuvaro Ihuva vinavukara tiharo, Te quqaa tiari iriate. Kia te ne kaiqa vare vaira tauru kararave. Vaiinti vovano nai naavu maaqae, nai qata vakaarae, nai aura nakaarae, nai noka qokae, nai vaintirae, nai naaho maatae, mini kero tiriarao tiro, ti kaiqarao tiro virava

³⁰ viva vira noqaa koqaa vareharo kia vohaa tataaqai varaanarove.

Viva maa entara vi koqaara vareharo airi tataavata varaanarove. Vi vaiintiva vi haikara vi haikara mini kero virava airi naavuve, airi qata

vakaave, airi aura nakaave, airi nokavarave, airi vaintintive, airi vatave, vi haikara vi haikara airi haikama varaanarove. Vi vaiintiva vairamanta vira kaara hini vaiinti vira qoraigama amitaqi vivaro varianarove. Ho vi vaiintiva naantiara ekaa enta qaqi variqiro vuanarove.

³¹ Vate vaiinti nahenti airitahaa avuni variaka naantiara vika tuvitare ekaanainima vaivarave. Vate ekaanaini variaka naantiara vika uritare avunima vaivarave, tiro.

*Ihuva taaramo tataa nai qutu vuainarara tura
(Matiu 20:17-19; Ruki 18:31-34)*

³² Vinavuka Ieruharemini vireka aaraini vi vauvararo Ihuva naane nariaraa avuni vi vaura. Ihuva avuni vi vaumanta vira vaintinavu virara airi aato iriqi vi vaumanta vonavu Ihura avataqi vi vau vaiinti nahentikavata vika geteha ani vaura.

Aaraini vinavuka mintima vi vauvararo viraqaa-hairo Ihuva nai vainti 12 navuqai ntita vo kanta vuru kero, naantiara naíqaa qovara iaina okarara vinavuka qaiqaa tiva nimiro tiharo,

³³ Nenavu iriate. Tenavu Ieruharemini oru variari vo vaiintinavu ti Vataini Vatatai Vaintika ravaaqavu vare vuru kaimanta Kotira kaiqa vara amite varia vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti varia vaiintikavata, vika tiriara vira arukaane tivake ti tivita vare vuru Romeni vatanaaka kauquqi tuta kaimanta vika ti haru kevarave.

³⁴ Vi vatanaaka ti naaraihama timite, tiqaa taara vihite, *reti* naaquntaqohai ti kaavu humiqake vate, ti harukaiqe te qutu virarave. Te qutuvi taaramo enta varikema, qaiqaa qaqi himpirerave, tiro. Ihuva nai vaintinavu minti tivakero tiva nimura.

Iemika Ionika náitanta noraiqama virara Ihura irora

(Matiu 20:20-28)

³⁵ Sebedira maaqutanta Iemika Ionika Ihuva vau-naini orure Ihurara ireha tiha, Maara ti variara vaiintio, are vo haika tetanta tunara mintima kera timitaanerama anuro, ti.

³⁶ Tuvaro Ihuva vitantara tiharo, Te nitanta nantie irarave? tiro.

³⁷ Tumanta vitanta tiha, Naantiara are mpe-qaqihara vaiinti nahentiqaa raqikihara nora vaiinti taintaqaa oquvi vaihara are titanta noraiqama kairaro titantaqihairo vovano ai kauqu tanaraini vairaro vovano ai kauqu kaanaaqaini variarire, ti.

³⁸ Minti tuvaro Ihuva aqao tiro, Netanta kia kankomake iriraiti, vi uvarara ti iravao. Te aiha vuaina namarira *kaapuqihai* naainara, hoe netanta nevarave? Te aiha vina namarira varare iainara, netantavata hoe varevarave? tiro.

³⁹ Minti tumanta vitanta tiha, Tetanta homa mintirarave, tuvaro Ihuva vitanta tiva nimitiro tiharo, Quqaama te namari naainara netantavata nevarave. Quqaama te namari varaainara netantavata varevarave.

⁴⁰ Naantiara ti kauqu tanarainivata ti kauqu kaanaaqainivata oquvi vai vaiintitantara kia ti kaiqa vaivo. Ti Qova vaiinti taaraqanta qeramatai vaiintitanta, vitantama mini oquvi vaivarave, tiro.

⁴¹ Minti tumanta Ihura vainti hini 10 navu vi uvara iri vira kaara Iemika Ionika nitura.

⁴² Vinavuka vitanta niti vauvaro Ihuva vinavukavata vitantavata naarama kero ho eqaate tiro, Vo vatanaaka raqikiqi vi varia

okarara ne iriarave. Vika avuhainaaka uritare vaiha vi kaiqara maa kaiqara vara timitaate ti variarave. Vika nora vaiintinavu tiha, Te nora vaiintivano vaunarara ti, ne ti uvaqai iriqi vuate, ti variarave.

⁴³ Nenavu kia vika aanaraate. Niqihairo vovano noraiqireva irera, viva ni paanaa kaiqa vara nimitiharoma noraiqama vuarire.

⁴⁴ Niqihairo vovano uritarero avuni vaireva irera, viva qaqi paanaa vaiintivano vaiharo ni kaiqa vara nimitaarire.

⁴⁵ Te Vataini Vatatai Vaintikama vauro. Tévata kia vaiinti nahentiara ti paanaa kaiqa vara timitaate ti tuvuraukavauve. Te vaiinti nahenti kaiqa vara nimitaqi vi, airi vaiinti nahentiara iriha qutu virerave tivake tuvuraukave, tiro. Ihuva turama.

*Ihuva Batimiasira avu rampaikora
(Matiu 20:29-34; Ruki 18:35-43)*

⁴⁶ Ihuva nai vaintiaravata oru viro Ierikoni orurero vi vatukara vara maini kareva auti vaumanta vaiinti nahenti airitahaa vira avataqi vi vauvaro avu qimpavu vaiintiva Batimiasiva, Timiasira maquvano airaira naariharo timiate ti vau vaiintiva aara auvahini oquvi vaura.

⁴⁷ Viva mini vaiharo irumanta vokuka tiha, Ihuva Nasaretihainaava aitare vi vaivo, tuvaro Batimiasiva iriro viraqaahairo viva noraiqaakero Ihura aareharo tiharo, Ihuo, Devitira Maaquo, are tiriara mpo ike tiva timitaane, tiro.

⁴⁸ Viva minti ti vaumanta airi vaiinti nahenti vira atiha tiha, Evaara variane, tuvaro viva kia vika tu uvara iriraitiro, qaiqaavata noraiqaakero

naveraitharo, Devitira Maaquo, tiriara mpo ike tiva timitaane, tiro.

⁴⁹ Minti tivaqi vi vauvaro Ihuva ani viraqaa himpitero tiharo, Vira aaraivaro aniarire, tumanta vika avu qimpavura aarehama tiha, Ho quahehara variane. Himpuane. Viva aima aaraivo, ti.

⁵⁰ Minti tuvaro vaiinti viva nai vaaqauta aqutora ravaqaakero qaqini mini kero himpiro Ihuva himpите vaunaini vuvaro

⁵¹ Ihuva vira irero tiharo, Te ai nantire urarae aniarao? tiro. Minti tuvaro avu qimpavu vaiintiva tiharo, Maara ti variara vaiintio, ti tivu rampai kaanerama te anuro, tiro.

⁵² Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Ho vuane. Are tiriara viva ti ho kahaqianarove tiararoma ai avu koqema vivo, tiro. Minti tuvaro vira avuvano vaaka rampai vuvaro viva ho tavero. Vira avuvano ho vauvaro viva Ihura avataqiro viva vu aararaqaa vurama.

*Vaiinti nahenti Ihura quahama amite vauvaro
viva Ieruharemiqi vura*

(Matu 21:1-11; Ruki 19:28-40; Ioni 12:12-19)

11

¹ Ihuva nai vaintiaravata oru vuvaro Ieruharemi aumanto vaumanta vinavuka Betapasini Orivi Aiqina auvoqi vau vatukaraqi orurovaro Ihuva nai vainti votanta nititero

² tiharo, Netanta viti vatukaraqi vuate. Netanta orure tavaivaro vi vatukaraqi *donki* qaraaka kantaruma teva varianarove. Vi *donkiraqaa* kia vaiintivanovata vira tauvaqaaqaa oquvi vaiha ni

variarave. Netanta oru *donki* vira ranta kema, kuvantu kema maini vare vuru timiate.

³ Vovano nitantara nana haikae vare variavo tirera, netanta mintimama tiva amiате, Titanta Noravano *donki* maarara timanta anuro. Maa *donkiva* inaaraiqa vira vataakero variraroma, qaiqaa varakairaro orurantero anianarove, tiate, tiro.

⁴ Ihuva minti tumanta vitanta vi vatukaraqaa orure tavovaro *donkivano* aaraqaa qentiana kantaruma tovaro vaumanta vitanta vira kuvanti vaumanta

⁵ vaiinti vonavu mini himpите vauka tiha, Netanta nantirekae vira kuvanti variavo?

⁶ tumanta vitanta Ihuva vaaka tu uvara vinavuka tiva nimumanta ho vira vare vuate ti.

⁷ Minti tumanta vitanta qaraaka *donki* vare vuru Ihura amura. Vuru ami vira vaintinavu nai utavaaqa *donki* tauvaqaa vuqi amitovaro Ihuva viraqaata vaarirero oquviro aaraqaa vura.

⁸ Aaraqaa oru vi vaumanta vaiinti nahenti Ihurara quaheha nai utavaaqa aaraqaa vuqi amitomanta vaiinti nahenti hininavu naahoqihai katari mare teqa vare vuru aaraqaa vuqi amitora.

⁹ Mintiaqi vi, Ihura avuni vi vau vaiinti nahentikavata, vira naantiara ani vau vaiinti nahentikavata, naverai tiha,

Kaiqenavu vira autu tuaheraare. Noravano nai autuqaa ani vai vaiintira koqema amite vaivo. *(Ihi 118:26)*

¹⁰ Tinavu kaivaqava Devitiva mpeqaiqama kero raqikuntema kero, vivavata raqikiqi vuainarara tiro, Kotiva vira koqema amite

vaivo. Variqavano nai virini vaira, vira autu tuahera kaate, ti.

¹¹ Vika minti tivaqi vuvaro Ihuva oru viro Ieruharemini orurora. Orurero Kotira Naavu nora naavuqi oriqetero viraqi vau haikara tava-makero, vevarero enta ireva uvaro Ihuva nai vainti 12 navu hampata ururantero Betanini otu vaura.

*Fiki katarivano kia tava irorara tura
(Matiu 21:18-19)*

¹² Vira qararaa vinavuka Betanihai oturante uri vauvaro Ihura karara antuqa aruvaro

¹³ viva tavovaro vutuni *fiki*, vira tava ne katariva vauvaro vira mare airi vaura. Vira tava vairera hiqike naare tivakero, tavovaro kia vira tava iraina entava vauvarora tiro, marevanoqai vaura.

¹⁴ Marevanoqai vauvaro Ihuva *fiki* katariara tiharo, Ho naantiara kia vovanovata ai tava ho hiqi naanarove, tiro. Minti tumanta vira vainti-navuvata vi uvara irura.

*Ihuva Kotira Naavu nora naavuqi vura
(Matiu 21:12-17; Ruki 19:45-48; Ioni 2:13-22)*

¹⁵ Ihuva nai vaintiaravata oru viro Ieruharemini orurero Ihuva qaiqaa Kotira Naavuqi oriqetero tavomanta koqaa auti vau vaiintika viraqi vaiha koqaa kaiqa vare vaura. Mintuvaro viva vika rauntu veva vahaqaini kero, monu *senisiqu* vau vaiintika taintanavu vara venta aqukero, uviri nimiha monu vare vau vaiintika taintanavuvata vara venta aqukero.

¹⁶ Mintima kero viva tiharo, Maini kiama aara vaivo. Kia airaira vareha maini vitare aitare iate, tiro.

17 Minti tivakero viva uva vo vika tiva nimitiro ti-haro, Kotira vukuqi mintima qara ntuvato uvava vaivo:

Ekaa vatanaaka vika ti naavuara Kotira aare varia naavurave tivarave, turave. *(Aisaiaa 56:7)*

Oho, ne variavarora tiro, maa naavuva muara vaiinti kukeqavi varia naavura voqaarama vaivo, tiro.

18 Ihuva minti tumanta Kotira Naavuqi vaiha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika no-ranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika Ihura uva iri, vi uvara kaara Ihura aruke aarara rantareka auti vaura. Vika tavomanta qaqi vaiinti nahenti Ihuva tu uvarara quaheha kauqu runkinkiri i vaumanta vika virara iriha Ihura aatu qeteha vaura.

19 Ihuva Ieruharemini variqiro vuvaro enta ire uvaro viva nai vaintiaravata Ieruharemi mini kero vurama.

Fiki kataritama vira
(Matiu 21:20-22)

20 Vira qararaa toqaqi oturante urihama vira vaintinavu tavovaro *fiki* katarivano vira kaaravata tuqavata aaharaiqama vuva vauvaro

21 Pitaava Ihuva vi katarirara tivato uvara iritero Ihurara tiharo, Ike, maara ti variara vaiintio, tavaane. *Fiki* katarivano are atiarava tamunta vivo, tiro.

22 Minti tuvaro Ihuva vinavuka tiva nimitiro tiharo, Te tiari iriate. Nenavu Kotirara kempukaiqama kehama iriqi nuate.

23 Nenavu mintiaqi viha maa aiqinarara tiha, Tuvitarera varuvaqi aquvuane, tivarave. Ne minti tihama kia taara aato iriraiti, quqaama

mintianarove, tivera, Kotiva ninavu kahaqiraro aiqinavano tuvitarero varuvaqi aqu vuanarove.

²⁴ Virara irihama te niara mintima tinerave. Nenavu vo haika varareka Kotira aareha tiha, Kotiva quqaama vi haikara ti timianarove, tihama nenavu nana nana haika vararekave ti haikara ho varevarave.

²⁵ Nenavu himpite vaiha Kotira aare vaivaro vo vaiintivano ninavu qoraigama nimitaaina uvava qaqi vairera, ne vi vaiintira uva naane nunka amitema Kotira aaraate. Nenavu mintivaro ninavu Qova naaruvaini vaiva nenavu qora kaiqa vare uvaravata homa ni nunka nimitaanarove.

²⁶ [Nenavu kia vo vaiinti uva nunka nimitaivera, ninavu Qova naaruvaini vaiva kiama ni uvavata ho nunka nimitaanarove], tiro.

*Tavave ai noraiqama kaivarave? tura
(Matu 21:23-27; Ruki 20:1-8)*

²⁷ Ihuva minti tivakero nai vaintinavuaravata oturantero Ieruharemini uru vaura. Ihuva qaiqaa Kotira Naavuqi oriqetero viraqi ni vau-manta Kotira Naavuqi vaiha Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, Iutaa vatanaa nora vaiintinavuvata, vika Ihuva vaunaini orure

²⁸ Ihura atiha vira ireha tiha, Are ta vaiintiva vaiharae maa kaiqara vare variarao? Tavave ai noraiqama kaivarae are maa kaiqara vare variarao? ti.

²⁹ Vika minti tuvaro Ihuva vika nai tiva nimiro tiharo, Kaiqe te naane ni irama nimitaari ne te tiaina uvara ho tiva timivera, te tenta noraiqamavi vaiha maa kaiqara varaainararavata ni tiva nimiare.

³⁰ Tavave Ionira noraiqama kovaroe viva vaiinti nahenti namari nimurave? Kotivae, qaqi vaiintivanoe, vira noraiqama kovaroe minturave? Ne virara ti tiva timiqe te iriare, tiro.

³¹ Ihuva minti tumanta vika nai ire nai ire iha tiha, Tenavu nana uvae vira tiva amirarave? Tenavu tiha, Kotiva Ionira noraiqama korave, tiarera, Ihuva tinavuara, Ne nantihae Ionira uvara kia quqaave tiavo? tianarove.

³² Qaiqaa vate tenavu tiha, Vaiintivanoqai Ionira noraiqama korave, tiarera, vi uvavavata kia ho varianarove, tura. Qaqi vaiinti nahenti Ionirara Kotira uva qoqaiqamako vaiintivave turara ti, vika qaqi vaiinti nahenti naatu qeteha kia minti tura.

³³ Vika nariara nariara minti tivake viraqaahai Ihurara tiha, Nai tavave Ionira noraiqama korave? Kia tenavu virara kankomake irunarave, ti.

Vika minti tuvaro Ihuva vikara tiharo, Ne minti tiavera, te tinta noraiqama kaimanta maa kaiqara vare vaunarara kia nintavata tiva nimirave, tiro. Ihuva turama.

12

Uaini ututoraqi kia koqemake raqiku vaiintikara tura

(Matiu 21:33-46; Ruki 20:9-19)

¹ Ihuva minti tivakero vo uva tuqantaakero vika tiva nimiro tiharo, Vaiinti vovano *uaini* ututero, vira auvahi-anta hohaa ututuma aratero, vata quvikero *uaini* tava tatiainara aututero, maimaraara naavu haraara kaqakero vatorave.

Mintima kero niara vataini vireva iharo vokuka tiva nimiro tiharo, Ne ti *uaini* naahoqaa raqiki timite vaiqe te niaraini vuare, tivakero viva niaraini vo vataini vurave.

² Mini oru vauvaro *uaini* hiqū entava anirovaro viva nai kaiqa vaiinti vo atitero tiharo, Are ti naahoqaa raqiki timite variaka vuru tiramanta vika *uaini* tintavata hiqū timitaate, tuvaro mini vumanta

³ vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika vira kaiqa vaiinti vira ravaaqavuke kaavu umiqake vate, kia *uaini* viravata hiqū amitaraiti, qaqi atitovaro anirantero vurave.

⁴ Qaqi anirantero vuvaro naaho vira qova nai kaiqa vaiinti vo atitovaro vumanta vira naahoqaa raqiki amite vauka vi vaiintiravata qiata ntuvake kaurira haika vira amurave.

⁵ Mintuvaro naaho qova nai kaiqa vaiinti vo atitovaro vumanta vira arukorave. Ho mintiaqi vi, hini nai kaiqa vaiinti nititoka kaavu numiqake vate, hini kuka arukorarama turo.

⁶ Ho mintiaqi vi, vira kaiqa vaiintinavu taiqa kovaro vaiinti vohaiqaqai vaurave. Vi vaiintira vira qova nai maaquara antuqa ari vau vaiintiva vauvaro vira qova viravata naantiara ekaanaini atitero tiharo, Vika ti maaqu tavamake virara tinta maaquve tihama vira kogema amitevarave, turave.

⁷ Minti tivakero vira atitovaro mini vumanta vira naahoqaa raqiki amite vau vaiintika vira tave, nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Vira qova qutu viraro maa vaiintiva nai qora vatavata, airairavata, varaariravama vaivo. Aniqe

vira arukaari raro vira naahovano tinavuniqama vuarire, turave.

⁸ Vika minti tivake vira ravaaqavuke aruke vira vaata naahoqihai aaqaini vaati aqukorave, tiro.

⁹ Ihuva minti tivakero vika irama nimitero tiharo, Minturara tiro, naaho qova nai maagu arukora kaara nantie ianarove? Naaho qova anirero nai naahoqaa raqiki varia vaiintika aru taiqakero, vo vaiintinavuara ti naahoqaa raqiki timitaatemala tianarove, tiro.

¹⁰ Ihuva minti tivakero viva vikara tiharo, Ne kiae Kotira vukuqi maa uvara kaara ntuva keha iriarave? Vi uvava mintima tiro:

Ori naavu kaqeha vo ori, kia koge orive tivake qaqira kaa oriva, vi oriva naaquraiqama vivo.

¹¹ Noravano vi orira noraiqama kairara ti, tenavu vira kaiqa tave tiha, Voqaraa kaiqave, turo, turave. *(Ihi 118:22-23)*
Kotira vukuqi mintima qara ntuva torave. Ne kiae vi uvara kaara ntuvake iriarave? tiro.

¹² Ihuva minti tumanta Iutaa nora vaiintinavu aato kenko tumanta iri vuvaro Ihuva *uaini* naahoqaa raqiki nimito vaiintikara tiharo uva tuqantaakero vikara tumanta vira ravaaqavu vare vuru ko amirerave tura. Minti tivakehavata, vaiinti nahenti viraqi ruvaaqumavi vauka tinavu titivorave tivake, vika naatu geteha Ihura mini ke vurama.

*Takisi aqirara Ihura irama amitora
(Matiu 22:15-22; Ruki 20:20-26)*

¹³ Iutaa vaiinti vonavuvano varike viraqaahai vika Parasi vaiinti vonavuvata, Herotira navunaaka vonavuvata, nititeha tiha, Ne Ihura irama

amitaivaro viva hampi uva tiraqe tenavu viraqaa uva vataare, tura.

¹⁴ Minti tumanta vi vaiintinavuka Ihuva vaunaini orure uqerara uva tiha, Maara ti variara vaiintio, tenavu tavaurara are koqe uvaqai ti variaravave. Are kia vaiinti aatu qetaraitira, nora vaiintiaravata, gumina vaiintiaravata, vohaa qarama keraqai ti variaravave. Are vaiintivano Kotira avataqi vi aarara avuqavu tinavu tiva timi variaravave. Ho maa uvara okara tinavu tiva timiraqe iriare. Tenavu Kotira uva iriha hoe tenavu Romeni vatanaaka vika avuhainaa vaiinti Sisaara *takisi* amirarave? „Romeni vatanaaka kia Kotira uvavata iriakave.“ Vira avuhainaa vaiintie *takisi* amirarave, kiae amirarave? ti.

¹⁵ Vika minti tuvaro Ihuva tavomanta vika noqihai uqerara uva tihavata, vika avu aatoqihai Ihura qoraigama amitareka auti vauvaro Ihuva tiharo, Nantihae nenavu tiriara hampi uva tiarire ti, minti tiavo? Ho monu vo varakaiqe te tavaare, tiro.

¹⁶ Ihuva minti tumanta vika monu vohauru vira vara amuvaro viva vika irama nimitero tiharo, Monu viraqaa tara virie vaivo? Tara autue vaivo? tiro.

Minti tumanta vika tiha, Sisaarave, tuvaro

¹⁷ Ihuva vikara tiharo, Virara irihama ne Sisaava ina haikara nai amiate. Kotiva ina haikara nai amiate, tiro. Ihuva minti tumanta vika vira uva iri tiha, Ike, viva tinavu uva aatara kero koqe uvaqai tivo, tivake kauqu runkinkiri i vaura.

*Satiusi vaiintinavu Ihura irama amitora
(Matiu 22:23-33; Ruki 20:27-40)*

18 Satusi vaiintinavu Ihuva vaunaini orurora. Satusi vaiintinavu nái maara uvara irihama tiha, Vaiintivano qutu viro ho viva ekaara qutu viro kia qaiqaa ho himpuanarove, ti vaura. Minti ti vau vaiintika orure

19 Ihura irama amite tiha, Maara ti variara vaiintio, tinavu kaivaqava Mosiva maara uva tiva timiharo mintima qara ntuva torave: Vaiintivano kia vainti vataraitiro, qutu viraro vira qatavano vira vakaavae vira naata varatero vainti kuvuarama amitaanarove, turave.

20 Tenavu tiarira are iriane. Haaru qata vakauka 7 navu vaurave. Vinavuka avuhainaava nahenti varatero kia vainti vataraitiro qutu vuvorora tiro,

21 vira qatavano naantiaraihainaava vira naata varatero vivavata kia vainti vataraitiro, qaqi variqiro viro vuru qutu vurave. Viva qutu vuvaro vitanta tavaaraihainaava vi nahentira varatero kia vaintivata vataraitiro, qutu vurave.

22 Ho mintiaqi vivi, ekaa vinavuka vi nahentira varate kia vainti vataraiti, ekaa vinavuka qaqi qutu vurave. Vika qutu vuvaro nahenti vivavata variro vuru qutu vurave.

23 Ho naantiara vaiinti nahenti qaiqaa qaqi himpi vai entaraqaa vi nahentiva tara naatae varianarove? Viva qaqi vau entara qorainti 7 navu varatorave, ti.

24 Satusi vaiintinavu minti tuvaro Ihuva vika nái tiva nimiro tiharo, Ne Kotira uva qara ntuva tora kia kankomake tavaakave. Ne Kotira kempukara kia iriakave. Kia iri tavaakara ti, ne hampi uva tiavo.

25 Naantiara vaiinti nahenti qutu viraqihai qaiqaa qaqi himpi variqi vi entara kiama naata vaati vare okarava varianarove. Vika naaruvaini vai *enselika* voqaantema kema vaivarave, tiro.

26 Ihuva minti tivakero viva tiharo, Vaiinti nahenti qutu vika qaiqaa qaqi himpi okarara te ni irama nimitarerave. Ne kiae Kotira vukuqi Mosiva maa uvara qara ntuva tora kaara ntuvake iriavo? Kotiva mintima turave:

Te Kotika ai kaivaqauka Variqavano vauro. Te ai kaivaqaukavara Eparahaamiraqaave, Aisaaki-raqaave, Iekopiraqaave, raqiki vauraukave, turave.

27 Ho iriate, Variqa Kotiva kia qutuvi taiqavi varia haikaraqaa raqiki vaiva vairavauve. Kotiva qutuvi qaiqaa himpi qaqi variqi vi varia haikaraqaa raqiki vaivama vaivo. Ne nenta avu aatoqihai vaiinti nahenti qutuvi qaiqaa qaqi himpi okarara hampi irikehama viraqaahai hampi uva ti variarave, tiro.

Nana uvae Kotiva avuni vatai uvava vaivo? tura

(Matiu 22:34-40)

28 Ihuva Satiusi vaiintinavu hampata uva ti vauvaro maara okara ti vau vaiintiva orurero vaiharo iruvaro Ihuva Satiusi vaiintinavu uva aatara kero koqe uvaqai ti vauvaro vi vaiintivavata Ihura irama amitero tiharo, Kotiva tiva taatauto uvaraqihairo nana uvavanoe avuni vai uvava vaivo? tiro.

29 Minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Maa uvavama avuni vai uvavama vaivo. Mintima qara ntuva torave:

Isareri vatanaaka ne iriate.

Tinavu Variqa Noravano Kotiva vohaiqavanoqaima vaivo.

³⁰ Are nena Variqa Nora Kotirara ekaa nena muntukaqihairave, ekaa nena maraqaqihairave, ekaa nena avu aatoqihairave, ekaa nena mpeqaqohairave, antuqa arirara variane, turave. *(Lo 6:5)*

³¹ Vi uvava vaivaro vi uvara naantiaraini okara uva vo vaivo. Mintima tivo:

Ninara antuqa arinantema kera, nena navunaa vaiintiaravata antuqa arirara variane, turave. *(Wkp 19:18)*

Ho taara uva vi uvatanta avuni vai uvatantama vaivo. Kia vo uvavano vi uvatanta aatara kairave, tiro.

³² Ihuva minti tuvaro maara okara ti vau vaiintiva Ihurara tiharo, Maara ti variara vaiintio, are koqema kera avuqavu uvama tiarao. Are quqaama tihara, Variqa Kotiva vohaiqavanoqai vaivaro kia vo variqavanovata vaivo, tiarao.

³³ Quqaama are tihara, Vaiintivano muntukaqihairove, maraqaqihairove, avu aatoqihairove, mpeqaqohairove, Kotirara voqamakero antuqa ari vairaroma varianarove. Vaiintivano nariara antuqa arinantemakero, nai navunaa vaiintiaravata antuqa ariraro varianarove, tiarao. Vi uvatanta tiarava avuni vai uvatantama vaiharo, vi uvava Kotira kaiqa vara amiteha quara aantau aruke iha quara amite varia uvara aatarakero vairave, tiro.

³⁴ Minti tuvaro Ihuva tavovaro vi vaiintiva koqema kero tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Kotiva raqikiarirava ai aumantoma vaivo, tiro.

Ihuva minti tumanta vo vaiintinavu Ihurara viva tinavu uva aatara kaantorave ti, kia vira qaiqaavata uva irama amitaraiti, qaqirake tirema vaura.

*Ihuva Mesaiaa okarara vika irama nimitora
(Matiu 22:41-46; Ruki 20:41-44)*

³⁵ Ihuva Kotira Naavuqi vaiharo vaiinti nahenti uva tiva nimiqi viro tiharo, Maara okara ti varia vaiintika tihama, *Mesaiaavano* Kotiva atitaarira vaiintiva Devitira ankuqihairo qovaraiqianarove, tiarave. Vika nantiakee vi uvara ho tivarave?

³⁶ Haaru enta Kotira MaraQuravano kahaquvaro Devitiva nai minti turave:

Noravano ti Nora Vaiintiara tiharo, Are uritarera ti kauqu tanaraini oquvi vairaqe te ai navutaaka aru naatara nimitaari vikaqaa nena aiqu ntava taane, turave. *(Ihi 110:1)*

Devitiva minti turave.

³⁷ Devitiva *Mesaiaavano* qovaraiqiainarara tiharo, Viva ti Nora Vaiintive, turave. Devitiva minti turara tiro, nantiakeroe *Mesaiaavano* Devitira nainti ho varianarove? tiro. Ihuva minti ti vaumanta qaqi vaiinti nahenti airitahaa ruvaaquumavi vauka vira uva iriha vika quaheha vaura.

*Maara okara ti vau vaiintikara tura
(Matiu 23:1-36; Ruki 11:37-54; 20:45-47)*

³⁸ Ihuva uva tiva nimiqi viro tiharo, Vo vaiintinavu maara okara ti varia vaiintikara, ne vikara raurihama variate. Vaiinti nahentiara vika tinavu taveha uva manteha quahama timitaate ti, vika vukai tavuna koqe tavuna rumpa

vare vaiinti nahenti nivuqaa *maaketiqi* vi ani variarave.

³⁹ Vika maara naavuqi oriqete qora tainta qaqi-rake, oru koge taintaqaagai oquvi variarave. Vika ovata naaraqaa vaiha vaiinti nahenti vikara nora vaiintive tiate ti, vaiinti taruka oquvi variaraqaa vikavata oru oquvi variarave.

⁴⁰ Vika tentoqa varia nahentika naavu airaira muara vareha tiha, Vovano tinavu vaaqu kaiqa taveharo tinavuara qora vaiintive tiantorave ti, vika vaiinti nahenti nivuqaa Kotira vukaiqamake aare variarave. Oho, vira kaara vikaqaa uva uritareroma varianarove, tiro.

Vehi nahentivano inaara monuqai Kotira amitora

(Ruki 21:1-4)

⁴¹ Ieruharemini Kotira Naavu vaunaini taqu vo vaumanta viraqira vaiinti nahenti Kotira kaiqara iriha monu aqi vaura.

Ho Ihuva uva tivakero oru vi taqura tataaqa oquvi vaiharo tavomanta vaiinti nahenti nai monu vi taquraqi aqi vauvaro Ihuva vika tave vaura. Viva oquvi vaiharo tavomanta airi airaira vatoka airi monu viraqi vaavi aqukeha vi vaura.

⁴² Aquke vauvaro vehi nahenti tentoqavanovata anirero monu uapaara taarauruqai vaati aqu kora.

⁴³ Monu uapaara taarauruqai viraqi vaati aqukovaro Ihuva nai vaintinavu naarama kero tiva nimiro tiharo, Tavaate. Vehi nahenti tentoqa nahentivano aqukai monuva ekaa airaira vataaka aqukaa monuravata aatara kaivo.

44 Airi airaira vate variaka vika nái monu hini monuqai taquqi aqukaavo. Vi nahentiva vehi nahentivano vaiharovata, viva nai vatai monura ekaa vi monura taquqi aqu kaivaro kia viva nai kara varaarira monuva hinivanovata vaivo, tiro. Ihuva turama.

*Kotira Naavu rukavu raakavuma kerara tura
(Matu 24:1-2; Ruki 21:5-6)*

13

1 Ihuva Kotira Naavuqihairo vevarovaro vira vainti vovano tiharo, Ike, maara ti variara vaintio, tavaane. Maa naavura koqe naavuve. Vo ori vo ori nora origohai varake kaqataa naavuva koqe naavuma vaivo, tiro.

2 Viva minti tuvaro Ihuva vira tiva amiro tiharo, Vate are nora naavu vo naavu vo naavu tave variarao. Oho, «naantiara navutaaka ani» ekaa maa naavura rampaike naavu kaqato orira, vo ori vo ori vara aqu kaivaro kia ori voqavanovata nai tauvaqaaqaa nai tauvaqaaqaa varianarove, tiro.

*Ihuva naantiara airi maara haikavano qovarama vuanarove tura
(Matu 24:3-14; Ruki 21:7-19)*

3 Ihuva minti tivakero oru Orivi Aiqinaqaa oquvi vaura. Orivi Aiqina hini mantaraini vauvaro vuturaqaa Kotira Naavu hini mantaraini vaura. Mintima vaumanta Pitaavavata, Iemivavata, Ionivavata, Entaruvavata, vinavuka Ihuva vaunaini orure evaara vira ireha tiha,

4 Are vaaka Kotira Naavuara tianara tairentae mintianarove? Nana nana haikae qovaraiqiraqe tenavu vi haikaraqaa ampeqamake taveha vi

entava aniraarirava aumantoma vaivo tirarave?
Are tinavu tiva timiraqe iriare, ti.

⁵ Vika minti tuvaro Ihuva vika tiva nimito tiharo, Vovano vi uvara ni una uva tiva nimiantorave ti, ne virara raurihama variate.

⁶ Naantiara airi vaiinti anire ti hutu reha tiha, Kotiva ti tititaimanta anuraukave. Te maa vikave, timanta airi vaiinti nahenti vika una uvara quqaa uvave tivarave.

⁷ Ne vaivaro iqoka raqi uvava qovaraiqiramanta kia qetaate. Iqokara ti uvava aaranahairo aniramanta kia qetaate. Iqoka raqi haikava naane minti minti i vaira, hauri ne virara iriha vi entava aniraivo tivorave. Vi haikava naanema qovaraiqianarove.

⁸ Vo vatanaava vo vatanaara vataakero raquanarove. Avuhainaa vaiinti vovano nai kena avuhainaa vaiinti hampata raquanarove. Vo vataini vo vataini vaturavano utuanarove. Vo vataini vo vataini karara voqamake narara i entava varianarove. Vi haikava vi haikava qovarama viramanta hauri ne tiha, Ekaara enta aniraivo, tivorave. Nahentivano vainti vatareva tota hoqarero aihavinantemake, ne maara variaina entava qaqi hoqarama taivo, tiate.

⁹ Vi entara ne aitutumaqi viha raurihama variate. Vokika vika ni ravaaqavu vare vuru nai *kan-soru* naavuqi vuruke niqaa uva vatevarave. Ne maara ti vai naavuraqi vaimanta vika ni kaavu numiqake vatevarave. Ne ti kaiqa vare vaimanta vira kaara vika ni ravaaqavu vare vuru nora vaiinti avuqaave, avuhainaa vaiinti avuqaave, vuru kaimanta ne ti uva ho tiva qovarama kevarave.

10 Ne ti uva koqe uva ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi vimanta vika ekaa iriate.

11 Naantiara vika ni ravaaqavu vare vuru ko tireka ivaro, kiama ni aiku kauqu ntiramanta tiha, Nana nana uvae tirarave, tiate. Vi entara kia nenta aatoqihai irike tiraiti vaivaro, Kotira MaraQuravano ni kahaqiharo ne vi uvara tiate tira, ne vi uvaraqai tiate.

12 Naantiara vokika vika nai qatae nai vakaarae qovarama kaimanta arukevarave. Vika qoka nai vainti qovarama kaimanta arukevarave. Vika vaintinavu nai noka qoka navutaiqihama vika arukaate timanta vika arukevarave.

13 Vi entara ekaa vaiinti nahenti niara Ihura vaintive tihama vira kaara vika ni iri qoraiqama nimatevarave. Vi entara kia popoharaitiro, kempukaiqaakero ti aaraqaa variqi viharo vuru taiqa kaaina vaiintira, virama ekaara entaqaa Kotiva vitaanarove.

Voqamakero qoraiqiaina haikava naantiara qovaraiqiainarara tura

(Matiu 24:15-28; Ruki 21:20-24)

14 Naantiara ne tavaivaro vaaqu haikavano vehi autu kaarira haikava qovarama viro vaiintivano qioqama tainaini viva miniqaima himpitero varianarove. (Maa uvara kaara riraro aato kenko tirara iriane.) Naantiara vi entara vi haikava qovarama viramanta vaiinti nahenti Iutia vataini vaika vika himpi aiku autute veraini aiqina vainainima vuete.

15 Vi entara naavu qentiana vairava hauri nai naavuqi vaaka oriqetero vo haika varaantorave.

Viva vi haikara vi haikara qaqirakero kantama vuarire.

¹⁶ Vovano naahoqi kaiqa vare vairava hauri nai vaaqauta varareva anirantero vuantorave, viva qaqima kantama vuarire.

¹⁷ Vi entara nahentinavu vainti taiqaa vikave, vainti naama nimi vai nahentikave, oho, vi entara vika qoraiqama vivarave.

¹⁸ Kia koqe kuari itaaina entava variantorave ti, ne Kotira aaraivaro vi entaraqaa koqe kuari itaaina entava vaira ne ho kante vuete.

¹⁹ Oho, naantiara vi entava qora entavanove, maara ntaaina entavave, uritarero vairamanta vaiinti nahenti voqamake qoraiqama vivarave. Hoqarero Kotiva maa vatara aututo entaraqaa-hairo kia vo maaravano vira voqaara qovarama vurave. Naantiaravata vi maarava kia qaiqaavata qovaraiqianarove.

²⁰ Vi entava vukai enta vairamantavauve, ekaa vaiinti nahenti taiqa vivaro kia vovanovata ho qaqi varianarove. Ho Noravano Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentikara iriharoma vi entara iquqama kaanarove.

²¹ Vi entara vokika niara *Mesaia*avano mini mainima vaivo tivera, kia ne vika uvara quqaave tiate.

²² Vi entara vo vaiinti vo vaiintivano qovaramavi unahaa tiha, Te *Mesaia*avanove, tiraro vo vaiintivano, Te Kotira uva qoqaiqamake vaura vaiintikave, tivaqi vi vaivarave. Airi una vaiinti mintimake qovaramavi una kaiqa varaqi viha Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentikara vikavata tinavu avataqi vuete ti, nora kaiqa aahuva kaiqa vo kaiqa vo kaiqa vara qovaramake vaivarave.

²³ Vika mintiaqi vimanta vi entara ne raurihama variate. Ne vi vaiintika uvara quqaa uvave tivorave ti, te vate maa uvara naantiara qovarama vuaina okarara ni tiva nimi vauro, tiro.

*Ihuva nai orurantero tuvuaingarara tura
(Matiu 24:29-31; Ruki 21:25-28)*

²⁴ Ihuva minti tivakero tiharo,

Naantiara nora maara raaina entava taiga viraro vi entaraqaahairo kuari avuvano konk-raigama viraro toravanovata kia itairaro

²⁵ vaahoquravanovata, opu makauvanovata, hiqiri hiqiri vairaro naaruvaini vaira haikava vaiharo hampigama kero qaki qakianarove.
(Aisaiaa 13:10; 34:4)

²⁶ Vi entara te Vataini Vatatai Vaintika naaruvaihai tonavuuqaa tuvi variari ekaa maa vataraqaa vaika ti tavevarave. Ti mpeqa okaravano voqamakero takuqi vairaqe te kempukavano tuvirelave.

²⁷ Te tuvuu vaiha tenta *enseli* vika nititaari vika otu vataini vaiha Kotiva nai kaama tai vaiinti nahentika hihai hihai ruvaaqumake ekaa ntitevarave, tiro.

*Ihuva fiki katariara uva tuqantaakero tura
(Matiu 24:32-35; Ruki 21:29-33)*

²⁸ Ihuva minti tivakero tiharo, Ne *fiki* katariqaahai avu aato varaate. Vi katarira mare aqu ntuva vivaro, viraqaahairo qaiqaa qaraaka ankuri ntareva auti vaimanta ne viraqaa ampeqamake taveha tiha, Nora kuarivano itaaina entava aumantoma vaivo, ti variarave.

29 Vira voqaantemake, naantiara qovarama vuaina haikarara tunara ne viraqaa ampeqamake tave tiriara tiha, Viva tuvuaina entava aumantoma vaivo, tivarave.

30 Te quqaama turo. Maa entara vaika kia taiqa vivaro ekaa vi haikarara te turava vivauma varianarove.

31 Naaruvavanovata vatavanovata taiqa viraro ti uvavanoqaima kia taiqa viraitiro, qaqima variqiro vuanarove, tiro.

*Kia voyanovata te tuvuaina entarara kankoma kero iritairave tura
(Matiu 24:36-44)*

32 Ihuva minti tivakero tiharo, Te tuvuaina entava nana entaqaae, nana kuari avuqaae, varianarove? Kia vaiinti voyanovata virara irirave. Kia naaruvaini varia *enselika* virara iriarave. Te Vataini Vatatai Vaintika vaiha tentavata kia virara irunarave. Kotiva ti Qova, viva naiqaima vi entarara iritairave.

33 Vi entava qovaraiqiaina okarara ne kia irihara ti, ne taveha rauriha qeramate variate.

34 Vi entava aniraainarara te nana uvaqaa tuqantaake ni tiva nimirarave? Ho maa uvara voqaarama vaivo. Nora vaiintivano niara aara vireva iharo nai kaiqa vaiintinavuara tiharo, Te vuari ne vi kaiqara vi kaiqara vare vaiqe te orurante aniare, tivakero viva vo kaiqa vo kaiqa vika ni miro vo vaiintiara tiharo, Are gentiana vaiharama maimaraara raqikihara vari-ane, tivakero ho vurave.

35 „Ihuva minti tivakero nai vaintinavu tiva ni miro tiharo,„ Vi uvara irihama nevata taveha rauriha variate. Tairentae vika nora vaiintivano

niara aara vinanaihairo orurantero anianarove? Enta ire inainie? Enta tavaarae? Kokoraaravano uva tinaragaae? Aatita vinaragaae anianarove?

³⁶ Viva vaaka orurantero anirero tavaira hauri ne vaite vaivorave.

³⁷ Virara irihama te ninavuaravata ni ekaukaravata mintima turo: Ne koqemake taveha variate turo, tiro.

Nora vaiintinavu Ihura aruke uvarara qaiqaa tura

(Matiu 26:1-5; Ruki 22:1-2; Ioni 11:45-53)

14

¹ Vo ihi vo ihi vi vatanaaka Vehakuma Nimito Kararavata, Kia Noqavu Mparetiravata, iriha vi entaraqaa vi karara nora. Vi entara vi karara neva taara enta qaqi vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika ruvaaqumavi vaiha Ihura ravaaqavu vare vuru aruke uvara nai tiva ami nai tiva amiha

² vika mintima ti, Tenavu Vehakuma Nimito Karara naaina entaraqaa vaiinti nahenti „nivuqaa„ Ihura ravaaqavu kaari vira kaara vika raqivorave, tura.

Nahenti vovano vahavera Ihura qiataqaa aqu amitora

(Matiu 26:6-13; Ioni 12:1-8)

³ Vi entara Ihuva Betanini Saimonira naavuqi oru vaura. Saimoniva tota vauvaro vaata ne vau numuarava vira arura. Ihuva vi vaiintira naavuqi oru kara ne vauvaro nahenti vovano

uriqetero Ihura koqema amitareva *naadi* vahaverara koqe untavura, nora monu aquko vahaverara ori taquqi varero, taqu auntana rukavu kero vahavera Ihura qiataqaa vuru qihiakero aqu amitero.

⁴ Vira qiataqaa qihiakero aqu amitomanta hini kuka vi naavuraqi vauka arara itomanta nai tiva ami nai tiva amiha tiha, Aqao, nantivaroe vi vahaverara qumina aqu amitaivo?

⁵ Vi vahaverara nimiharo 300 *silvaa* monu varakero vehi vaiinti nahenti nimiataarave, ti. Vika minti tivake nahenti vira ati vaura.

⁶ Vika vira ati vauvaro Ihuva vikara tiharo, Qaqi kaivaro vi nahentiva variarire. Ne vi nahentira nantihae ati variavo? Viva mintiharoma ti koqema timite vaivo.

⁷ Vehi vaiinti nahenti kia airaira vateka vo enta vo enta ni hampata variqi vivarave. Ne vo enta vika kahaqiataa ira homa kahaqivarave. Teqaima kia ni hampata airi enta variqi virarave.

⁸ Vi nahentiva nai ho varaaina kaiqara iriharo viva vi kaiqara varaivo. Te qaqi vauna entaraqaa viva naane vahavera aqu timiteharo ti tivaata quntama tera qerama timite vaivo.

⁹ Te quqaa tiari ne iriate. Naantiara ti uva vakaaka ekaa vo vatanaa vo vatanaaka tiva nimiqi viha maa nahentirara irihama viva vate ti mintima timitaina uvararavata tiva nimimanta vika irivarave, tiro.

Iutaasiva Ihura qovarama kareva vevarero vura

(Matiu 26:14-16; Ruki 22:3-6)

¹⁰ Ihuva minti tuvaro vira vainti 12 navuqi-hairo vovano Iutaasi Ikeriotiva naavu viraqi-hairo vevarero Ihura qovarama kaainarara tiva nimoreva vuva oruntero vuru Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu tiva nimumanta

¹¹ vika vira uvara quahake nái aiqiqaa kauqu aquke tiha, Are minti tiaravera tenavu monu ai amirerave, tuvaro viraqaahairo Iutaasiva Ihura vika kauquqi tuta kaaina aarara rante vaura.

Ihuva nai vaintinavu hampata vehakuma nimito karara nora

(Matiu 26:17-25; Ruki 22:7-14, 21-23; Ioni 13:21-30)

¹² Kia Noqavu Mparetira Ovata ne varia entanavuva aniromanta hoqare enta, vi entara sipisipi naati aruke ne entaraqaa, vira vaintinavu Ihura ireha tiha, Taraqie tenavu oru qerama amitaarirara are Vehakuma Nimito Entarara irihara vi karara nenarave? ti.

¹³ Vinavuka minti tuvaro Ihuva nai vainti taaraqanta nititero tiharo, Netanta nora vatuka Ieruharemini oru vivaro vaiinti vovano namari taqu kaqa varero aaraqaa anirava ani nitanta nitita kaanarove. Ho netanta vira avataqi vivaro

¹⁴ viva naavuqi oriqetaira netantavata viraqi oriqete naavu qorara mintima tiate, Maara ti vai vaiintiva ariara tiharo, Ta *rum* uraqie te tenta vaintinavu hampata Vehakuma Nimito Karara nararave, tivo, tiate.

¹⁵ Netanta minti tivaro viva nitanta nora *rumu*, maari kanta vaina *rum* ura taintavata viraqi vainara nitanta numiqaira ho netanta vi *rum* uraqira kara qerama vataate, tiro.

16 Ihuva minti tumanta vitanta nora vatukaini orunte tavovaro ekaa haikavano Ihuva tuntemakero vivauma vaumanta vitanta Vehakuma Nimito Karara oru viraqi qeramake vatora.

17 Vi karara qerama vatovaro entuvaro Ihuva nai vaintinavu vataakero uriro

18 vi naavuraqi kara neharo tiharo, Te tiari iriate. Niqihairo vaiinti vovano navutaaka nivuqaa ti qovarama kaanarove, tiro.

19 Minti tuvaro vira vaintinavu muntuka qoraiqumanta vinavuka vohaiqa vohaiqavano Ihura ireha tiha, Are tiriarae tiarao? Kia te vikavauve, tivaqi vi vaura.

20 Vika minti tivaqi vi vauvaro Ihuva vika tiva nimito tiharo, Ni 12 navuqihairo vaiinti vovano nai mpareti varakero ti vataakero tanuqi vaati quntama kero naaina vaiintiva, vi vaiintivama ti qovarama kaanarove.

21 Haaru vetanto entaqaa ti Vataini Vatatai Vaintika haru kerara mintima qara ntuva torave. Vi uvava vate vivauma varianarove. Ti Vataini Vatatai Vaintika qovarama kaaina vaiintira te virara mpo tiva amitauro. Oho, koqemama vira nova kia vira vata taataarave, tiro.

Mparetiaravata uainiaravata tivatora

(Matiu 26:26-30; Ruki 22:15-20; 1 Korinti 11:23-25)

22 Minti tumanta kara ne vauvaro Ihuva mpareti varakero Kotirara koqema iarao tivakero nkuikero nai vaintinavu nimito tiharo, Maa karara varaate. Maa mparetiva ti vaatama vaivo, tiro.

²³ Minti tivakero viva *uaini kaapu* varakero Kotirara koqema iarao tivakero viti nimumanta ekaa vinavuka *kaapu* viraqihai namari nora.

²⁴ Namari ne vauvaro Ihuva tiharo, Maa namariva ti naarema vaivo. Ti harukaivaro ti naarevano Kotiva «qaraaka» uva tiva taatau taainara kempukaiqama kaanarove. Ti naarevano nteharo airi vaiinti nahenti kahaqianarove.

²⁵ Te tiari ne iriate. Vate maa entaraqaahai te kia *uaini* qaiqaavata naraiti, qaqirake variqi vi, naantiara Kotiva raqikinaini oru vaiha vi entara qaiqaa qaraaka *uaini* narerave, tiro.

²⁶ Ihuva minti tivakero nai vaintinavu hampata Kotirara ihi tivakero vevarero Orivi Aiqinaqaa vurama.

Pitaava naantiara tiaina uvara Ihuva nai vira tiva amura

(Matiu 26:31-35; Ruki 22:31-34; Ioni 13:36-38)

²⁷ Vinavuka mini vuvaro Ihuva vinavuka tiva nimiti tiharo, Naantiara nenavu ti maini kema aiqo autute vivarave. Kotira vukuqi qara ntu-vato uvava vate vivauma varianarove. Mintima turave:

Kotiva sipisipi qora vira ruqutu kaira sipisipi vika qetake raantaupirima vivarave, turave.

(Sek 13:7)

²⁸ Ho naantiara ti vara qaiqaa qaqi himpima kairaqe te naane ni nivuni Karirini virerave, tiro.

²⁹ Minti tuvaro Pitaava aqao tiro, Naantiara ekaa maanavuka ai maini ke aiqo autute viqevata, teqaima ainti maini vairerave, tiro.

³⁰ Pitaava minti tuvaro Ihuva tiharo, Te tiarira are iriane. Vate entaqi kokoraaravano kia taara

tataa uva tirara are taaramo tataama tiriara kia vira tavaunarave tinarave, tiro.

³¹ Ihuva minti tuvaro Pitaava kem-pukaiqaakero aqao tiro, Kia te ariara kia tavaunarave tirarave. Ai vataake ti harukaiqevata, kia te minti tirerave, tiro. Pitaava minti tumanta Ihura vainti hininavuvata vohaa vi uvaraqaai tura.

*Gesemani kaqava ututoraqi Ihuva vurama
(Matu 26:36-46; Ruki 22:39-46)*

³² Viraqaahairo Ihuva nai vaintiaravata oru viro kaqava ututora, Gesemanive turaqi orurerero nai vaintinavuara tiharo, Nenavu maini oquvi vaiqe te vuturaqi oru Kotira aaraare, tivakero

³³ Pitaaravata, Iemiravata, Ioniravata, vinavukaqai ntita varero vurama.

Vinavuka ntita varero oru vuvaro vira avu aato kia koqe uvaro vira muntukavanovata qo-raiquvaro

³⁴ viva vinavukara tiharo, Ti muntukavano vogaakero qoraqimanta vaunarara tiro, vi maarava ti haatara kareva auti vaivo. Nenavu maaqaa ti vataake vaiha avu viti viri ihama aitutiha variate, tiro.

³⁵ Minti tivakero viva inaaraiqaka vutuni viniro, vatakanta hiqiri viro Kotira aarero tiharo, Vo aara vairera, te kia maara ntaina aararaqaa viraiti, vo aaraqaa virerave, tiro.

³⁶ Ihuva minti tivakero viva tiharo, Mpo ti Qo, are ekaa kaiqa ho vare variaravave. Te ihavina namarira naaina *kaapura* are vi *kaapura* qaqini vara kaane. Te minti tiariraravata, are kia ti muntuka vainara avataqira viraitira, are nena muntuka vainara avataqira vuane, tiro.

37 Ihuva minti tivakero orurantero nai vainti taaramonavu konaini ani tavomanta vinavuka avu taantomanta vaite vauvaro viva Pitaarara tiharo, Saimonio, are vaitee variarao? Mpo, nantihae ne taaramonavu ti vataake inaraiga vaiha kia avu rampai keha viti viri aitutiha variavo?

38 Sataaniva ninavu avataantorave ti, aitutiha Kotira aareha variate. Ninavu maraqravano mintiataa ivaro ni vaata kempukavano kia ho vaivo, tiro.

39 Minti tivakero Ihuva qaiqaa vinavuka mini kero oru Kotira aareharo viva vaaka tu uvara vi uvaraqa qaiqaavata tiro.

40 Minti tivakero qaiqaa orurantero ani tavovaro vira vaintinavu avu taantomanta vaitateqai vaura. Ihuva aniromanta vinavuka himpi kau-riha Ihura tiva ami uvava kia vaumanta vauvaro

41 Ihuva qaiqaavata oru Kotira aarama taiga kero orurantero ani tavomanta vinavuka qaiqaa vaite vauvaro Ihuva tiharo, Ike, nenavu auraara vaihae vaite variavo? Ho tavaate. Ti utuvare entava aniraivo. Ti Vatani Vatatai Vaintika vika ti ravaaqavu vare vuru qora kaiqa vare vai vaiintika kauquqi tuta kevarave.

42 Ho himpiqenavu vuare. Ti qovarama kaarira vaiintiva anima vaivo, tiro.

Iutaasiva Ihura qovarama kora

(Matiu 26:47-56; Ruki 22:47-53; Ioni 18:3-12)

43 Ihuva vi uvara ti vauvaro vira vainti 12 navuqihairo Iutaasiva orurora. Iutaasiva oruromanta vira vataake airi vaiinti iqoka paipevata, kaavuvata, tota vare orurora. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara

okara ti vau vaiintikavata, Iutaa nora vaiintinavuvata, vika vi vaiintika nititomanta vika Iutaasira vataake anura.

⁴⁴ Anuvaro Iutaasiva Ihura qovarama kareva iainarara vikara mintima tiro: Te oru vira uva manteha moqa kaaina vaiintira virave. Ne vira ravaaqavu kema paama tivake tuata varema vuru kaate, tiro.

⁴⁵ Iutaasiva minti tivakero vika hampata orurero viva vaakama Ihuva vaunaini orurero tiharo, Maara ti variara vaiintio, tivakero vira moqa kero.

⁴⁶ Iutaasiva Ihura oru moqa komanta Iutaasira vataake anuka oru nai kauquqohai Ihura ravaaqavu tovaro

⁴⁷ Ihura tataaqa vira vainti vovano iqoka paipe nai utaqihairo rarau varero viraqohairo vaiinti vo vira aato teqa aqukora. Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiinti vira paanaa vainti aato teqa aqukora.

⁴⁸ Vira paanaa vainti aato teqa aqukovaro Ihuva Iutaasira vataake anu vaiintikara tiharo, Ike, ne *kamaanira* vataake iqoka raqi vaiintira ravaaqavu karekae iqoka paipevata kaavuvata vare anivo?

⁴⁹ Te vo enta vo enta Kotira Naavuqi vaiha vaiinti nahenti vakaaka tiva nimi vauramanta ne vi entara kia ti ravaaqavu kareka auti variarave. Kotira vukuqi tiriara mintiainarara qara ntuva tova vate vi uvava vivauma varianarove, tiro.

⁵⁰ Ihuva minti tumanta vika vira ravaaqavu komanta vira vaintinavu ekaa vira mini ke, qetake aiq autute kantama vura.

⁵¹ Vaiinti vohaiqavano qaraaka vaiinti viva tavuna vohaiqagai rumpatova vi vaiintivaqai Ihura avataqi vi vaumanta vika vira tave oru viravata ravaaqavu karare ti,

⁵² vira tavunaqai rapema kovaro vi vaiintiva tokavano kantama vura.

Iutaa nora vaiintinavu nivuqaa Ihura vuru kora

(Matiu 26:57-68; Ruki 22:54-55, 63-71; Ioni 18:13-14, 19-24)

⁵³ Vira vaintinavu aiqvu autute qetake vumanta vika Ihura vita vare Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika qiata vaiintivano vauraqi vuru komanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika ekaa vi naavuraqi ruvaaqumavi vaura.

⁵⁴ Ihura vita vuru ke vauvaro Pitaava niarai-hairo qiata vaiinti naavu vatukaini orurero hohaa aaqaihairo avutaqi vaatirero viro oru vi naavuraqaa maimaraara raqiki vau vaiintinavuka hampata oquvi vaiharo iha taari vaura.

⁵⁵ Pitaava mini vahaqaqaini vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, ekaa nora vaiinti viraqi uki vau vaiintikavata, vika viraqi vaiha Ihura arukareka Ihuraqaa uva vataare tuvaro kia vi uvava vaumanta qumina vi uvarara rante vaura.

⁵⁶ Kia uva vaumanta airi vaiinti himpite Ihuraqaa una uvaqai ti vauvaro vika uvavano kia vohaa uva vairaitiro, vo uva vo uvaqai vaura.

⁵⁷ Minti tivaqi vumanta vokuka Ihuraqaa mintima una uva tiha,

58 Ihuva minti timanta tenavu irunarave. Viva tiharo, Te Kotira Naavu vaiintivano náí kauquqohai kaqatora, te vi naavura rampaike taaramo enta vaiha qaiqaa naavu vira kaqarerave. Vi naavuva kia vaiintivano kauquqohairo kaqa taaina naavuva varianarove turave, ti.

59 Vi vaiintika vi uvaravata tihama kia vohaa uva tiraiti, vo uva vo uvaqai turama.

60 Minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vauka vika qiata vaiintivano vika nivuqaa himpitero Ihura irero tiharo, Vika mintima ariqaa uva vateha ti variavo. Are vo? Vika uvara nana uvae náí vika tiva niminarave? tiro.

61 Tuvaro Ihuva kia uvavata tiraitiro, evaara vauvaro qaiqaa qiata vaiinti viva vira irero tiharo, Quqaae Kotiva ai atitaivara are tinavu kahaqirava *Mesaia*avano variarao? Quqaae are Kotira Maquvano variarao? Tinavu tiva timiraqe iriare, tiro.

62 Viva minti tuvaro Ihuva tiharo, Te maa vikave. Ne naantiara tavaiqe te Vataini Vatatai Vaintika noraiqamavi Kotiva mpeqavano variainanaini vira kauqu tanaraini oquvi vaiha tonavuqaa tuvirerave, tiro.

63 Ihuva minti tuvaro Kotira kaiqa vara amite vauka vika qiata vaiintivano nai utavaaqa qunahi qaanahima kero tiharo, Oho, vo vaiinti viraqaa uva vataaina vaiintira qumina aarevorave.

64 Tavaate. Ne iri variavaro viva Kotira avuqaa vaiharo vaaqu uva Kotirara tivo. Vira kaara ne Ihurara nana uvae tivarave? Ne tiqe iriare, tiro. Minti tumanta vika tiha, Vira vaaqu kaiqavano

uritaraiwo. Vira kaara vira arukevaqaima vaivo, ti.

⁶⁵ Minti tivake hini kuka oru Ihuraqaa taara vihike viraqaahai Ihuva kia ho tavaarire ti, vira viri tavunaqohai naavumate vira vataake ruheha vira rugemakeha tiha, Tavave ai arivo? Kia tavaraitira, ai arina vaiintira autu rairage iriare, ti. Mintiaqi viha Ihura qoraiqama amitomanta kiripunavuvata vira vite viha kauquqohai vira ruqutuqi vurama.

Pitaava Ihurara kia tavaunarave tura

(Matiu 26:69-75; Ruki 22:56-62; Ioni 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Naavuqi Ihura qoraiqama amitaqi vi vauvaro Pitaava vahaaqaini vatukaqaa oquvi vauvaro qi-ata vaiinti vira kaiqa nahenti vovano aitareharo tavovaro

⁶⁷ Pitaava iha taarihara vauvaro vira aitutiharo tiharo, Ae, are Ihura Nasaretihaanaara vikantira variaravave, tiro.

⁶⁸ Tuvoro Pitaava aqao tiro, Are nana uvae tiarao? Are tiana uvara te kiama iruro, tiro. Pitaava minti tivakero oru qentiana vauvaro kokoraaravano uva tura.

⁶⁹ Pitaava mini vauvaro kaiqa nahenti viva qaiqaa vira tavero mini himpите vaukara tiharo, Vi vaiintiva vira navunaa vaiintive, tuvaro

⁷⁰ Pitaava aqao kiave tiharo vaura.

Minti tivakero inaaraiqa vaumanta mini himpите vauka vika Pitaarara tiha, Ihura vaintinavu Kariri vatanaaka variavara quqaama arevata vohaa vi vatanaavama variarao, ti.

⁷¹ Vika minti tuvaro Pitaava kauqu aiqiqaa aqukero tiharo, Te kia quqaa uva tiariraro Kotiva

homa ti haruanarove. Te quqaama turo. Ne ti varia vaiintira kia te vira tavaunarave, tiro.

⁷² Minti tuvaro vaakama kokoraaravano qaiqaa uva tuvaro Pitaava viraqaahairo Ihuva vaaka tiva amu uvara irikora. Ihuva mintima Pitaara tiva amiro tiharo, Vate entaqi kokoraaravano kia taara tataa uva tirara are taaramo tataama tiriara tihara, Kia te vira tavaunarave, tinarave tu uvara irikovaro vira muntukavano qoraiquvaro iqi ratora.

*Ihura Pairaatava vaunaini vita vuru kora
(Matiu 27:1-2, 11-14; Ruki 23:1-5; Ioni 18:28-38)*

15

¹ Vira qararaa toqaqi Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, Iutaa nora vaiintinavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, ekaa *kansoru* vaiintinavuvata, vika ruvaagumavi vaiha vika náí auti okarara tiva avuqavuqaake Ihura *seniqohai* rumpa vare Pairaatava *ka-maanira* vaiinti nora vaiintivano vauraqi vita vuru kora.

² Vita vuru kovaro Pairaatava Ihura irero tiharo, Quqaae are Iutaa vatanaaka avuhainaa vaiintivano variarao? tuvaro Ihuva tiharo, Are tianara te maa vikave, tiro.

³ Minti tumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu vo uva vo uva kaara Ihura ati vauvaro

⁴ Pairaatava vika uva iriharo qaiqaavata Ihura irero tiharo, Are kiae vika náí vo uva tiva nimirave? Vika airi uva ariqaa vateha ti variavo, tiro.

⁵ Minti tuvaro Ihuva kia uva tiraitiro, evaara vauvaro Pairaatava airi aato utiharo vaura.

Pairaatava Ihura katariqaa arutaate tura
(Matiu 27:15-26; Ruki 23:13-25; Ioni 18:39-19:16)

⁶ Vo ihi vo ihi Vehakuma Nimito Karara no entaraqaa *kamaanira* avuhainaa vaiintivano vaiinti nahenti quahama nimitoharo karapuhi vaiinti vo kuvantu kero atitovaro maaqaini vura. Vaiinti nahenti vi vaiintira kuvantu timitaane tuvaro vi vaiintiraqai kuvantu nimitora.

⁷ Vi entara vaiinti vonavu *kamaanira* hampata raqura kaara karapuhiqi vauvaro vi vaiintinavukaqihairo vovano vira autu Barabasiva vaiinti arukora kaara vivavata karapuhiqi vaura.

⁸ Ho vi entaraqaa vaiinti nahenti karapuhi vaiinti vo kuvantu kaainarara iriha uki vauvaro.

⁹ Pairaatava vika irero tiharo, Te karapuhi vaiinti tarae ni kuvantu nimitararave? Te Iutaa vatanaaka avuhainaa vaiintie ni kuvantu nimitararave? Ne ti tiva timiqe iriare, tiro.

¹⁰ Pairaatava irumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu Ihuva noraiqama vuantorave tiha vira toma amitehara ti, vika vira vuru vira kauquqi tutakora.

¹¹ Pairaatava karapuhi vaiinti tarave ni kuvantu nimitararave tivakero vaiinti nahenti ire vaumanta Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavu oru vaiinti nahenti nivutana himpите vaiha vikara kempukaiqamake tiha, Kia Ihura kuvantu timitaraitira, Barabasira tinavu kuvantu timitaane, tumantara ti, vaiinti nahenti Barabasira tinavu kuvantu timitaane tura.

¹² Vika minti tuvaro Pairaatava qaiqaa vaiinti nahenti irero tiharo, Ne Ihurara Iutaa vatanaaka Avuhainaa Vaiintive tiarave. Te vi vaiintirara nantie irarave? tiro.

13 Minti tumanta vika naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate, ti.

14 Vika minti tuvaro Pairaatava vika qaiqaa irero tiharo, Viva nana qora kaiqa autu kaimantae ne minti tiavo? tumanta vika qaqiqai noraiqaake naveraitiha, Vira kaira katariqaa arutaate, ti.

15 Vika minti tuvaro Pairaatava vaiinti nahenti quahama nimitareva Barabasira kuvantu nimitero viraqaahairo nai iqoka vaiintinavuara Ihura kaavu umiqakaate tumanta vika vira kaavu umiqakovaro viraqaahairo vira katariqaa arutaate tiro, Pairaatava nai iqoka vaiintinavu kauquqi Ihura tutakora.

*Iqoka vaiintinavu Ihura ruhama amitora
(Matiu 27:27-31; Ioni 19:2-3)*

16 Pairaatava nai iqoka vaiintinavu kauquqi Ihura tuta komanta vika vira vita vare vuru *kamaanira* naavu avutaqi ke vika nai kena iqoka vaiinti ekaa naarama ruvaaqumake

17 vika Ihura ruhama amiteha avuhainaa vaiinti tavuna naare tavuna varake Ihura aqu amite viraqaahai auqurua naaqunta varake uquramake, avuhainaa vaiinti tovaqa voqaara kahemake Ihura qiataqaa aqu amitora.

18 Mintimake vika nai kauqu tiriqaa aqukeha uva virera tiva amiteha tiha, Iutaa Avuhainaa Vaiintio, vaiharave? ti.

19 Minti tivake vika kairiqaqohai vira qiata ruqemake, viraqaa taara vihike, vira avuqaa tori kauru aravi vaiha vireraiqama keha quahama amite vaura.

20 Vika mintimake ruhama amitaqi vivi taiqake, viraqaahai vika naare tavuna aqu amitora ravaqaake vira utavaaqa nonku amite, vira katariqaa hiritareka Ihura vite vurama.

Ihura katariqaa niriqohai aruke hiritora

(Matu 27:32-44; Ruki 23:26-43; Ioni 19:17-27)

21 Iqoka vaiinti Ihura katariqaa hiritareka iha, vira vita vare vatuka aaqaini aarana vi vauvaro vaiinti yovano vira autu Saimoniva vihairo nora vatukaini virare tumanta vika vira ravaaqavuke virara kempukaiqamake tiha, Are Ihura katari aqu varera vuru amitaane, tuvaro Saimoniva vira katari aqu varero vuru amitora.

Saimoniva Sairini vataihainaava viva Arek-isantaka Rufusika vitanta gova vaura.

22 Vika Ihura vita vare vuru qumina vata *Gorogotave* tunaini kora. *Gorogota* maa uvaraqihi tirera, *Qiata Vuhaariqaavema* tirara.

23 Mini vuru ke, hunkavu namarira vataake tuqantaato *uainira* Ihura vira amuvaro viva kia vi namarira nora.

24 Kia nomanta vika vira katariqaa niriqohai arute, vira utavaaqa varake, *satu* ruhamaqi viha nariara nariara vira utavaaqa rairake varora.

25 Toqaqi kuarivano 9 *kiroki* umanta Ihura niriqohai katariqaa arutora.

26 Vira niriqohai katariqaa arute Ihura qiataini uva vo, vira *ko* tiva amito uvara qara ntuvake katariqaa arutora. Arutovaro vi uvava mintima tiro:

Iutaa Avuhainaa Vaiintive, tiro.
Vi uvara mintimake qara ntuva tora.

27 Vika Ihura katariqaa niriqohai arute Ihura vataake vaiinti votantavata arutora. Vitanta vaiinti ruqutiha muara vare vau vaiintitanta vaumanta vika vaiinti vo Ihura kauqu tanaraini arute, vo Ihura kaanaaqaini arutora.

28 [Ihura vataake vitanta arutorara tiro, Kotira vukuqi uva vo qara ntuva tova vivauma vaura. Vi uvava mintima tiro:

Viva qora vaiinti vataakero vairamanta vaiinti nahenti viraravata qora vaiintive tivarave, tura.
Haaru mintima qara ntuva tora.]

29 Ihura niriqohai katariqaa arutomanta vaiinti nahenti vitare aitare iha nái aru runkinkir-
iha mauru kumiki amiteha Ihura qora uva tiva amiteha tiha, Oho, are tihara, Te Kotira Naavu rampaike taaramo enta vaiha qaiqaa kaqa taiqa kararave, tianara vo?

30 Ho nena kahaqiane. Nena katariqaahaira viquvira viavi ntaane, ti.

31 Vika minti ti vaumanta vika aanare Kotira kaiqa vara amite vau vaiintika vika noranavuvata, maara okara ti vau vaiintikavata, vika anire Ihura naaraihama amiteha tiha, Viva vokiaka kahaqa nimateharo nai kia ho kahaqivo.

32 Viva Kotiva atitai vaiintiva *Mesaia*avanove, Isareri vatanaaka Avuhainaa Vaiintivanoma vaivo, tiamanta irunarave. Ho kaiqe tenavu vaiha tavaariraro viva nai katariqaahairo viquviro vataini tuvirera, tenavu ho virara quqaa vivave tiare, ti.

Vika minti tumanta vika aanare muara vaiintitanta Ihura vataake arutotanta vitantavata vira qora uva tiva amite vaura.

*Ihuva qutu vura**(Matiu 27:45-56; Ruki 23:44-49; Ioni 19:28-30)*

³³ Mintuvaro kuari qjataqaa uru rovaro viraqaa-hairo konkiraiquva ekaa vi vataraqaa taaramo kuari avuara variqiro vura.

³⁴ Kuarivano vitiniqaa viro 3 *kiroki* quvaro Ihuva nai uvaqihairo naveraitiro, *Eloi, Eloi, lama sabakitani*—Kotio, Kotio, nantiharae are ti qaqira kera iarao? tiro.

³⁵ Ihuva minti tumanta mini himpите vaukaqihai vokuka vira uva iriha tiha, Viva Elaitaara tinavu kaivaqara aare vaivo, tuvaro

³⁶ vaiinti vovano kantero namari nunko haikara varero hunkaiqamavu *uainiraqi* quntamakero kairiqa vitiqaa taatautero viri Ihura nona vatero tiharo, Kaiqe vaiha tavaariraro Elaitaava vira kahaqireva tuvirerae, kia tuvirerae tavaare, tiro.

³⁷ Minti tuvaro Ihuva noraiqamakero oi tivakero qutu vura.

³⁸ Ihuva qutu vuvaro mini Ieruharemini Kotira Naavuqi kaankuka voqaara nora tavuna virini hiritova virihairo avutavau qunahiqli tuviro mi-ani qunahi muntuvi taiqa vura.

³⁹ Iqoka vaiinti avuhainaava Ihura aruto katarira tataaqa vaiharo tavovaro Ihuva noraiqaakero oi tivakero qutu vuvaro viva tiharo, Oho, quqaama maa vaiintiva Kotira Maaquvano vaiva qutu vivo, tiro.

⁴⁰ Mintuvaro Ihuva qutu vumanta nahenti-navu niaranto vaiha tave vaura. Vinavuka hini-navuvano vaireka Mariava Makataara vatukai-hainaava vauvaro, Mariava qaraaka vaiinti Iemi-

ravata Iosiravata vitanta nova vauvaro, Salomevavata mini vaura.

⁴¹ Vi nahentinavuka Ihuva Kariri vatani nu entara vira avataqi niha vira kahaqama amito nahentinavuka vaumanta nahenti vonavuvata mini vaura. Vika tota Ieruharemini Ihura hampata vuka, vikavata mini vaura.

Ihura quntama tora

(Matiu 27:57-61; Ruki 23:50-55; Ioni 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Entama vire uvaro vaiinti vo Iohepiva Arimatia vatukaihainaava anirora. Vi vaiintiva koqe vaiinti *kansoru* vaiintivano vaiharo Kotiva raqikiaina entava aniainarara veka vau vaiintiva anirero, vira qararaa Iutaa vatanaaka maara tu entarara iriharora tiro, viva kia qetaraitiro, oru Pairaatarara tiharo, Ho Ihura vaata are ti timiraqe te vare vuru quntama taare, tiro.

⁴⁴ Minti tuvaro Pairaatava Ihuva vaaka qutu vurara airi aato iriharo iqoka vaiinti vo aaramakero Ihuva vaaka qutu vurara irovaro vi vaiintiva tiharo,

⁴⁵ Eo, viva qutuma vivo, tuvaro Pairaatava Iohepirara tiharo, Homa vira vaata varakera vuru quntama tenarave, tiro.

⁴⁶ Pairaatava minti tuvaro Iohepiva monu aqukero hanta tavuna varero Ihura vaata katariqaahairo viqu muntuvi kero, hanta tavuna viraqahairo apuqama kero muntu vaiinti quntareva ori vaurutoraqi Ihura vera vatero, viraqaahairo nora ori vo venta varero ori qentiana viri tinta tora.

⁴⁷ Mariava Makataaraihainaavavata, vira qamaqova Iosira novavata, vitanta tave vaumanta Ihura oriqi vera vatora.

*Ihuva qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpura
(Matiu 28:1-8; Ruki 24:1-12; Ioni 20:1-10)*

16

¹ Saarareqaa Iutaa vatanaaka maara tu entava taiqomanta Mariava Makataaraqihainaa nahentivanovata, vira qamaqova Iemira novavata, Salomevavata, vi nahentinvuka monu aqukeha koge untavu haikara vare, Ihura vaataqaa aqu amitareka vurama.

² Santeqaa toqaqi kuarivano muani ururomanta vinavuka Ihura quntama toraqi vireka vura.

³ Aarana viha vinavuka nai ire nai ireha tiha, Tenavu mini oruraariraro tavave nora ori gentiana tintataara qantua tinavu timitaanarove? Vi oriva nora orima vaivo, ti.

⁴ Vinavuka minti tivake oruvi orure tavovaro vi orira venta vavi kovaro qantuararo vaura.

⁵ Mintima vaumanta vinavuka orure oriqi oriqete tavovaro vaiinti vo, qaraaka vaiintivano hanta utavaaqa nonkuto vaiintiva viraqi hini mantaraini oquvi vaura. Viva viraqi vaumanta vira tave vinavuka qete vauvaro

⁶ vi vaiintiva vinavukara tiharo, Kia geteha variate. Ihura Nasaretihainaa vaiinti katariqaa arutaara, ne virarae rante variavo? Viva kia maaqi vaivo. Viva qaiqaa qaqima himpivo. Nenavu tavaate. Maini vira vataaraqia kia vaivo.

⁷ Ho maa uvara vare vuru vira vaintinavuvata Pitaaravata tiva nimiate: Viva naanema ni nivuni Karirini vi vaivo. Nevata mini oruntema, vira tavevarave. Tota viva qaqi vaiharo vi uvara ni tiva nimura, vate vivauma vaivo. Minti tivake vi uvara tiate, tiro.

⁸ Viva minti tumanta vinavuka qetehara ti, Ihura quntama toraqihai vevare kante viha kia voravata vi uvara tiva amiraiti vurama.

Ihuva Mariara Makataaraqihainaa nahenti avuqaa qovarama vura

(Ioni 20:11-18)

⁹ [Ihuva Sante toqaqi qutu vuraqihairo qaiqaa qaqi himpiro hoqarero viva Mariara Makataaraqihainaa nahenti avuqaa naane qovarama vura. Haaru Ihuva vi nahentira avutaqihairo vaana 7 navu nititomanta aitare vu nahentira vira avuqaa qovarama vuvaro

¹⁰ Mariava vuru Ihura vaintinavu tiva nimoreva viro oru tavomanta vinavuka Ihurara iqi rate vaura.

¹¹ Iqi rate vauvaro viva vika vuru tiva nimiro tiharo, Ihuva qaiqaa qaqima himpiro vaivo. Te tenta avuqohai vira tavauro, tiro. Minti tumanta vinavuka kia vira uvara quqaa uvave tura.

Ihuva nai vainti taaraqanta nivuqaa qovarama vura

(Ruki 24:13-35)

¹²⁻¹³ Viragaahairo Ihuva nai vainti votanta nivuqaa qovarama vura. Ihura viri vaata kia tota vauntemakero vaumantara ti, vira vaiintitanta kia vaaka vira viraaqamake tavora. Vitanta aaraini vi vauvaro Ihuva qovarama vumanta vitanta vira tave, orurante ani vokuka tiva

nimumanta vinavuka kia vitanta uvaravata quqaa uvave tura.

Ihuva nai vainti 11 navu nivuqaa qovarama vura

(Matiu 28:16-20; Ruki 24:36-49; Ioni 20:19-23)

¹⁴ Ho naantiara ekaanaini Ihura vainti 11 navu kara ne vauvaro Ihuva vinavuka nivuqaa qovarama vura. Ihuva qaqi himpitero vaumanta vokuka vira tave vuru Ihura vaintinavu tiva nimumanta vinavuka vi uvarara kia quqaa uvave ti vauvarora tiro, vira kaara Ihuva naivano vinavuka nivuqaa qovarama viro vinavuka niti-haro tiharo, Nenavu vi uvarara quqaave tiataara vaimanta nenavu kempukaiqama kehama kia quqaa uvave tiavo, tiro.

¹⁵ Ihuva minti tivakero vinavuka tiva nimiro tiharo, Ne ekaa vata maata vi aniha ekaa vaiinti nahenti maa uvara koge uva tiva nimiate.

¹⁶ Ti uvara quqaave tivakero namari varaaina vaiintira, virama Kotiva ho vitaanarove. Ti uvara kia quqaave tiaina vaiintira Kotiva kia vira vitaraitiro, viraqaa uvama vataanarove.

¹⁷ Ti uvara quqaave tika, vikama maa kaiqara nora kaiqa ho varevarave. Vika ti hutu rehama vaiinti avutaqihai vaana nititaimanta aitare vi-varave. Vika aahuva uva, vo uva vo uva tivarave.

¹⁸ Vika *uqahi/quaiha* utu varaivaro vi haikava kia ho vika ntaihaanarove. Vika uhi namari naivaro uhi namarivano kia ho vika qoraiqama kaanarove. Vika nái kauqu rovora varekaqaa vataimanta vika kogema vivarave, tiro. Ihuva minti turama.

Kotiva Ihura naaruvaini vita varora
(Ruki 24:50-53; Kaiqa Varora 1:9-11)

¹⁹ Ihuva Noravano nai vaintinavu uva tiva nimi taiqa kovaro Kotiva vira naaruvaini vita varovaro viva mini oru Nora Kotira kauqu tanaraini oquvi vaurama.

²⁰ Ihuva naaruvaini vumanta vira vaintinavu ekaa vata maata niha Ihurara vaiinti nahenti tiva nimiqi vi vauvaro Ihuva Noravano vika kahaqi vaumanta vika kaiqa mpeqa kaiqa uritaro kaiqara vare vaumantara ti, vaiinti nahenti tavovaro vika uva quqaa uvaqai vaura.]

Kotira Uva
The New Testament and portions of the Old
Testament in the North Tairora Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen na sampela hap Olpela Testamen
long tokples Tairora long Niugini

copyright © 1979, 1994, 2005, 2008, 2009, 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tairora

Dialect: North Tairora

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2021-05-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 13 Dec 2023

909b265f-c886-56ae-b943-fdc12fe46c5e